

*letnik XIV*  
*številka*

**8**

**jezik  
in  
slovstvo**

1969

# *Jezik in slovstvo*

*Letnik XIV. številka 8*

*Ljubljana, oktober 1969*

Casopis izhaja od januarja do maja in od septembra do novembra (8 številk)

Izdaja ga Slavistično društvo v Ljubljani

Glavni in odgovorni urednik Jože Toporišič, Ljubljana, Aškerčeva 12

Uredniški odbor: Janez Sivec (metodika), Jože Toporišič (jezikoslovje), Franc Zadavec (slovstvena zgodovina)

Tehnični urednik: Ivo Graul

Tiska tiskarna GP »Celjski tisk« v Celju

Opremila inž. arh. Jakica Acceto

Naročila sprejema uredništvo JiS, Aškerčeva 12

Tekoči račun pri SDK 501-8-4

Letna naročnina N-din 20 (2000 din), polletna N-din 10 (1000 din), posamezna številka N-din 2,50 (250 din);

za dijake, ki dobivajo revijo pri poverjeniku, N-din 10 (1000 din);

za tujino celoletna naročnina N-din 30 (3000 din)

Rokopise pošiljajte na naslov urednikov

---

## *Vsebina osme številke*

### *Razprave in članki*

Dvojezično šolstvo v Prekmurju	225
Matjaž Kmecl Zapisek o naši »novi literarni znanosti«	228
Berta Golob To in ono o jezikovnem pouku	236
A. A. Bronskaja Stavčna brezvezja v slovenskem knjižnem jeziku	239
Jože Stabéj Iz zgodovine slovenskega besedja	246
Jože Toporišič Ankete za določitev naglasnega mesta ter kakovosti in količnosti naglasnega samoglasnika	249

### *Zapiski, ocene in poročila*

Ferdo Godina Zakaj v Prekmurju samo dvojezične šole?	260
Vladimir Gudkov Slovensko-ruski slovar	262
Peter ing. Perš, Jože Hajdinjak, Tibor ing. Kuzma Iz dopisa ustavnemu sodišču	8/3
Mira Vomer Delo in problemi mariborske podružnice SD ter slavistov sploh	8/3

### *Gradivo*

V oceno smo prejeli	8/4
Popravek	8/4
V Jeziku in slovstvu so sodelovali	8/4

## DVOJEZIČNO ŠOLSTVO V PREKMURJU

Na občnem zboru Slavističnega društva v Novem mestu oktobra 1968 je več članov razpravljalo o problematiki manjšinskega šolstva na Slovenskem; še posebej je tekla beseda o dvojezičnih šolah v Prekmurju in o perečih vprašanjih pouka na teh šolah ter mesta slovenščine na njih. Zato je odbor Slavističnega društva po naročilu občnega zbora izvolil izmed svojih članov posebno komisijo, da bi zbrala zanesljive podatke o jezikovnem pouku na dvojezičnih šolah v Prekmurju. Komisija se je obrnila na Zavod za prosvetno-pedagoško službo v Murski Soboti, ki je ljubeznivo odgovoril na zastavljena vprašanja in poslal podatke o dvojezičnem osnovnem šolstvu in vrtcih v Prekmurju za šol. leto 1968/69 (s stanjem 15. 9. 1968). Iz tega poročila povzemamo vse naslednje podatke.

Na območju občine M. Soboti je 6 dvojezičnih šol, v občini Lendava pa 10. Od teh so v občini M. Soboti 3 šole samo s prvimi 4 razredi, druge 3 pa so popolne osemletne osn. šole; te imajo vse dvojezični pouk, samo v Šalovcih so poleg dvojezičnih oddelkov v 5—8 razredu tudi slovenski oddelki od 1. do 8. razr., medtem ko ima šola v Fokovcih od 1. do 6. razr. slovenske oddelke, od 5. do 8. razr. pa dvojezične. V občini Lendava je na vseh desetih šolah in v vseh razredih dvojezični pouk, tako v popolnih osemletnih šolah (4) kot v nižje organizirani s samo prvimi 4 razredi (1 šola) oz. 3 razredi (5 šol).

Strokovna zasedba učiteljev na stopnji razrednega pouka ustreza. Vendar učitelji niso usposobljeni za dvojezični pouk, saj so končali ali slovensko učiteljske v M. Soboti ali, redki, v Mariboru ali madžarsko učiteljske v M. Soboti; posamezniki so se izpopolnjevali v madžarščini na 14-dnevni seminarjih v Budimpešti, medtem ko za učitelje z madžarskim učiteljskim rednih letnih seminarjev iz slovenščine ni. Natančnih podatkov o šolanju učiteljev nimamo (ZPPS nam na to vprašanje ni odgovoril), iz pogovora s prizadetimi učitelji pa smo zvedeli, da jih pri delu teži pomanjkljivo znanje jezikov, zlasti učitelje madžarske narodnosti znanje slovenskega jezika. Za njihovo strokovno izpopolnjevanje v jezikih je bilo malo storjeno (pred leti sta bila sicer dva polletna seminarja, ki ju je organiziral sekretariat za šolstvo SRS s ped. akademijo v Mariboru in ZPPS v M. Soboti; okrog 35 učiteljev je dobilo po en semester dopusta za izpopolnjevanje v slov. jeziku), vendar je to le kapljica v morje ob 134 učiteljih, ki so v minulem šolskem letu učili na dvojezičnih šolah. Tudi izpopolnjevanja v madžarščini je deležno le majhno število učiteljev (letos je drugič odšlo po 10 učiteljev v Budimpešto), in še to za kratek čas (14 dni). Na 7 osemletnih dvojezičnih šolah poučuje le 14 predmetnih učiteljev (na območju M. Sobote 2, Lendave 12), tako da manjka samo na teh šolah 51 predmetnih učiteljev (območje M. Sobote 16, Lendave 35). Na vseh 7 dvojezičnih osemletnih šolah poučuje slovenščino samo 1 predmetna učiteljica in 1 absolventka višje pedagoške šole v Ljubljani, medtem ko ima preostalih 8 učiteljev slovenščine le končano učiteljske. Iz podatkov ZPPS v M. Soboti zvemo, da manjka na vsem območju zavoda 59 predmetnih učiteljev slovenščine na vseh šolah, ne samo na dvojezičnih. Približno enaka je tudi zasedba učiteljev za pouk drugih predmetov na višji stopnji dvojezičnih šol, za matematiko in fiziko pa še slabša. Tako delo učiteljev na teh šolah otežuje ne samo šibko znanje jezikov, ampak tudi strokovna neusposobljenost. Popolno učiteljevo usposobljenost — jezikovno in strokovno — zahteva učni načrt za dvojezične šole (Objave republiškega sekretariata za prosveto in



kulturo 1968, št. 1), po katerem je treba obravnavati na nižji in srednji stopnji vso učno snov v obeh jezikih in skupaj z učenci obeh narodnosti, na višji stopnji pa vse predmete razen zgodovine v enem jeziku; učencem pa je treba posredovati osnovno izrazje (terminologijo) pri vseh predmetih tudi v drugem jeziku. Navodilo za pouk matematike na srednji stopnji (4., 5. razr.) npr. pravi, da »je možno, da je v eni učni uri obravnavano (gradivo) v enem učnem jeziku, v drugi učni uri pa v drugem učnem jeziku. V taki učni uri, ko posredujemo snov le v enem učnem jeziku, naj bodo povzetki v drugem učnem jeziku, kar je potrebno zaradi osvajanja novih izrazov in terminologije.«

Delo v dvojezičnih šolah je torej zelo zahtevno, da pa mu učitelji niso kos, je pokazal preizkus znanja iz slovenskega jezika ter iz nemškega jezika in matematike na nekaterih dvojezičnih šolah, ki ga je izvedel Zavod za šolstvo SRS s sodelovanjem ZPPS v M. Soboti junija 1967. (Vsi navedeni podatki so vzeti iz analize testov, ki jo je sestavil Zavod za šolstvo SRS.) Rezultati preizkusnih nalog na dvojezičnih šolah so pokazali slabo znanje slovenskega jezika, saj je najvišji rezultat pravilnih odgovorov le 35,9 % v 5. razredu in do 7. razreda pade celo na 21,3 %, pa se potem v 8. razredih dvigne na 34,6 %. Ugotovitve Zavoda za šolstvo so, da je uspeh iz slovenskega jezika na slovenskih šolah boljši kot na dvojezičnih, da je na dvojezičnih šolah iz slovenščine boljši uspeh slovenskih učencev in da je madžarskim učencem slovenščina vendarle tuj jezik.

Pri uspehu iz nemščine ni vidnejših razlik med slovenskimi in dvojezičnimi šolami, pač pa je bil v matematiki na preizkušanih dvojezičnih šolah uspeh za preko 20 % slabši kakor v slovenskih šolah (v 5. razredih za 18 %, v 6. razredih za 22 %, v 7. razredih za 17 % in v 8. razredih celo za 30 %). »Ta razlika je dokaj velika, posebno še, če ugotovimo, da ni bilo težave zaradi razumevanja besedila nalog na dvojezičnih šolah,« pravi poročilo Zavoda o preizkusnih nalogah; dve šoli vendar pripominjata, da bi morale biti testne naloge formulirane dvojezično, kjer se da, ker jih učenci madžarske narodnosti niso popolnoma razumeli. (Opomba: Po učnem načrtu bi moral pouk matematike potekati na višji stopnji samo v slovenskem jeziku!)

Na naše vprašanje, kakšna je jezikovna praksa v rabi jezikov pri pouku na dvojezičnih šolah, je ZPPS odgovoril: »Točen odgovor glede jezika pri pouku na dvojezičnih šolah dajejo navodila k učnemu načrtu za dvojezične šole (Objava republiškega sekretariata za prosveto in kulturo št. 1/1968), kjer so postavljeni teoretični vidiki za izvajanje pouka na dvojezičnih šolah. To skušamo v praksi tudi uresničevati, vendar ni povsod tako, ker je to odvisno v največji meri (predvsem na nižji in srednji stopnji) od znanja obeh jezikov. Resnično je pač tako, da tam, kjer učitelj bolje obvlada slovenski jezik, uči več v tem in obratno, če madžarski jezik, uči več v madžarskem jeziku.« Kakšna je jezikovna praksa pri pouku, po tem odkritem in kritičnem poročilu ZPPS v M. Soboti zgovorno govore številke: od 134 učiteljev je na dvojezičnih šolah 64 učiteljev slovenske narodnosti in 70 madžarske (v lendavskem območju je razmerje 42 : 59). In še nekaj primerov za posamezne šole: na nižje organizirani šoli v Hodošu sta oba učitelja madžarske narodnosti, v Domanjševcih od 6 učiteljev 5 madžarske narodnosti, v Prosenjakovcih (kjer je kombinirani pouk do 4. razr.) je en sam učitelj madžarske narodnosti, v Dobrovniku od 12 učiteljev 7 madžarske narodnosti, v Genterovcih je od 10 učiteljev en sam slovenske narodnosti, na osnovni šoli Lendava I so od 17 učiteljev samo 3 slovenske narodnosti itd. Ali teh 70 učiteljev pretežno poučuje v madžarščini, kakor pravi poročilo ZPPS?



Vprašujemo se, zakaj je uveden dvojezični pouk na šolah in v razredih, kjer so učenci madžarske narodnosti v veliki manjšini. V Fokovcih npr. je v 5. razredu 28 Slovencev in 6 Madžarov, v 6. raz. 26 Slovencev in 3 Madžari, v 7. razr. 29 Slovencev in 4 Madžari, v 8. razr. 25 Slovencev in 5 Madžarov; ali: v Kobilju teče pouk dvojezično v vseh osmih razredih, čeprav so učenci v 1. do 4. razredu samo slovenske narodnosti (učitelji na tej stopnji pa samo madžarske narodnosti), v 5. razredu je 10 učencev slovenske narodnosti, 3 madžarske, v 6. razredu 14 Slovencev in 4 Madžari, v 7. razredu 13 učencev Slovencev in 2 Madžara, v 8. razredu 9 Slovencev in 1 Madžar; ali: na nižje organizirani šoli v Pince marofu je v 1. razr. 7 slovenskih učencev, noben Madžar, v 2. razredu so 3 Slovenci, noben Madžar, v 3. razredu 8 Slovencev in 1 Madžar, vendar poteka kombinirani pouk dvojezično. Nekaj takšnih šol bi lahko še navedli. Vprašujemo tudi, zakaj na šolah, kjer je dovolj učencev, da bi jih lahko delili po materinem jeziku in olajšali delo učencem in učiteljem, tega ne store (npr. Lendava 1). Še bolj nerazumljivo pa nam je, zakaj so mešani oddelki v vzgojno-varstvenih zavodih (na območju ZPPS M. Sobota jih je 10). Ti so sploh samo dvojezični, ali kakor so poročali člani Slavističnega društva oktobra 1968 na občnem zboru v Novem mestu, samo madžarski (poročilo velja za vrtec v Lendavi), čeprav bi bilo dovolj otrok za posamezne oddelke, ločene po narodnosti. Statistika (kakor tudi ustna informacija) daje slutiti, da Slovenci svojih otrok v vzgojno-varstvene zavode ne dajejo.

Iz vsega navedenega je razvidno: 1. *da sistem organizacije dvojezičnega šolstva v Prekmurju ne ustreza*, 2. da učiteljstvo ni ne strokovno ne jezikovno usposobljeno za težavne in odgovorne naloge na teh šolah, 3. da znanje učencev na dvojezičnih šolah ni zadovoljivo, saj je mnogo nižje kot učencev, ki obiskujejo enojezične šole, 4. *da so učenci prikrajšani za osnovno pravico, da se uče v osnovni šoli v svojem materinem jeziku.*

*Zato zahtevamo, da bi tiste šole, kjer prevladujejo otroci slovenske narodnosti, uvedli slovenske oddelke, madžarski jezik pa naj bi bil od 5. razreda dalje učni predmet.* Zakaj naša želja je, da bi vsak otrok obvladal svoj materni jezik in jezik naroda, v čigar sosedstvu živi. Kazalo bi premisliti, ali ne bi bili boljši kombinirani oddelki (saj so na nekaterih dvojezičnih šolah že vpeljeni) s slovenščino oz. madžarščino kot učnim jezikom. *Predlagamo, da bi po temeljiti analizi vpeljali v Prekmurju takšno organizacijo šolstva kot na Koprskem.* Želimo, da bi temeljita republiška inšpekcija ugotovila dejansko stanje pouka na dvojezičnih šolah; da bi pristojni forumi uredili šolstvo na tem območju v prid slovenskim in madžarskim otrokom, učiteljstvu pa omogočili več temeljitega in stalnega jezikovnega ter strokovnega izpopolnjevanja.

Ob koncu te naše poslanice slovenski javnosti moramo poudariti, da se v enaki meri zavzemamo za slovenske kot za madžarske otroke ter da se nanaša *zgolj na Prekmurje* kot sestavni del Zvezne socialistične republike Jugoslavije, v kateri narodne manjšine uživajo *vso svobodo in zaščito*. Nikakor pa z našo poslanico ne mislimo na kako drugo državo, v kateri je slovenska manjšina podvržena raznim pritiskom in življenjsko ogrožena in kjer pomeni dvojezično šolstvo po dosedanjih skušnjah manjšino za slovenske otroke edino možnost osnovnega šolanja.\*

V Kranju, 27. septembra 1969

Slavistično društvo Slovenije

\* Enako besedilo je SDS poslalo v objavo tudi Delu in Našim razgledom.

## ZAPISEK O NAŠI »NOVI LITERARNI ZNANOSTI«

Da bi obšli posebni jezik, ki se je razvil in razcvetel v našem literarnorazlagalskem »strukturalizmu« in da bi se kolikor mogoče nazorno približali vprašanju, ki nas zanima, bomo skušali ob zgodbi, ki jo navaja Viktor Šklovski v svoji Teoriji proze (1925), nakazati del temeljne metodološke postavke slovenske »nove literarne znanosti«. Zgodbo si je Šklovski sposodil iz kritične izdaje ruskih ljudskih pripovedk, ki jih je še v carski Rusiji izdala moskovska akademija znanosti; tako jo je razumeti kot izključno namembno sredstvo za prikazovanje nekega abstraktnega vprašanja. V povzetku se glasi takole:

Nekega dne je mužik šel s parom volov orat na polje. Medvedu, ki se je potikal tam naokrog, je močno ugajala pisanost obeh volov. Pobaral je mužika, kako neki je mogoče postati tako lep. Mužik je menil, da ni lažjega od tega; vzel je kos razbeljenega železa in z njim križem kražem oplazil medveda. Tega je seveda zelo bolelo; zavlekel se je pod bližnje drevo in stokal od hudega.

Potem je priletela vrana, pobirala črve iz brazde in se motala mužiku pod nogami. Razjezila ga je, pa ji je populil vse perje iz repa. Odletela je na drevo, pod katerim je sedel že medved, in mu pomagala stokati.

Priletel je še obad in gnjavil s svojim pikanjem oba vola, da sta postala sitna. Mužik ga je ulovil, mu po stari navadi zapičil slamico v zadnjico in ga spustil, obad pa se je v bolečini pridružil medvedu in vrani.

Potem je opoldne prinesla žena mužiku kosilo, mužik se je najedel in odpočil; spočitemu in oteščanemu so zarojile radožive misli po glavi, spravil se je nad ženo in jo povaljal v travi.

Živali, ki so reč videle, so ugibale, kaj naj to valjanje pomeni. Medved je žensko pomiloval: »Uboga, vso jo bo napravil lisasto!« Vrana ga je popravila: »Mislim, da jo bo slekel in oskubel.« Obad, ki se mu je od hudega meglilo pred očmi, pa je zastokal: »Še vse kaj hujšega čaka revico! Debel kol ji bo zasadil v zadnjico!«

Zgodbo je Šklovski porabil za ponazoritev znane formalistične teze o pomeni tako imenovane »odtujitve« opazovanja; človeški razum da je nagnjen k ekonomizaciji mišljenja in izražanja; zato polne predstave in pojme spreminja v algebraične znake, ki predpostavljajo ustaljen način opazovanja; besedna umetnost po drugi strani vzpostavlja prenos polnih predstav v jezik tako, da skuša predmete, ki jih je uvajena predstavljalnost že spremenila v znake, opazovati drugače, »odtujeno«, z drugega zornega kota; ker je ta zorni kot nenavaden, enkratni, nov, neustaljen — nealgebraiziran, se živi predmet v jezikovnem prenosu še ni spremenil v znak, ampak preide v leposlovni jezik kot živa enkratna predstava. — Živali iz pravljice so pojav, ki si je s svojo pogostnostjo v človeški predstavljalnosti sicer že ustvaril dovolj priložnosti za prehod v algebraični znak, opazovale z enkratnega, lastnega, individualno-izkustvenega, zatorej v tem smislu za človeka »odtujenega« gledišča. Soočenje nenavadnega opazovanja z ustaljeno predstavo oživlja iz algebraičnega znaka njegovo prvotno, enkratno predznakovno poreklo.

Tu nekje se neopazno približamo eni izmed temeljnih postavk nove slovenske hermenevtike. Seveda ne po naključju, kakor nismo zgolj po naključju navedli uvodnega primera iz klasičnega dela ruskega formalizma. Poleg fenomenologije kot filozofije, sociološke teorije iger in jezikovnega strukturalizma oziroma semiologije (pomenoslovja) je prav ruski formalizem temu literarnemu razlagalstvu eden poglobitvini virov metodološkega navdiha. — Strukturalizem oz. pomenoslovje bi namreč od takšne temeljne postavke dalje sklepala nekako takole: Takoj ko za leposlovno izraznost prepoznamo kot bistveno izmikanje ustaljeni, posplošujoči jezikovni algebrski ter hkrati prepoznamo kot bistveno zanjo vzpostavljanje živih, življenjsko »totalnih« predstav oziroma dogajanj, postajajo znaki kot nosilci pomenov vprašljivi; njihov pomen ni več algebrski jasen in nepremakljiv. Enkratnost posebnega izražanja, ki sili prav tako v enkratnost posebnega, nealgebrskega sprejemanja, narekuje različno opomenjanje znakov. — Če si mislimo muzikovo radoživno dejanje iz zgodbe kot znak z ustaljenim algebrskim pomenom spolnega akta, opomenjajo živali ta znak vsaka drugače; v zgodbi se to dogaja spontano — ker so to živali, ki ne poznajo običajne (algebrske) pomenske sestavljenosti človeškega znakovnega sistema in ker živijo vse pod vtisom silnega lastnega življenjskega izkustva. Znak, ki ga ustvarja nam sicer prav nič zagonetno muzikovo dejanje, ima za vsako teh živali svoj lastni, nepreklicni in neizpodbitni pomen.

Književnost naj bi s svojim »odtujevanjem« algebrski pomenskosti vzpostavljala prav takšna razmerja. Če smemo preprosto razvidno stvar ponazoriti: pisec leposlovnega dela je približno podoben muziku iz zgodbe — ustvari znak z nekim posebnim pomenom oziroma pomenskim sestavom; bralci pa so podobni nesrečnim živalim: znak opomenjajo (dekodirajo) v območju svojega lastnega življenjskega, to je čustveno-čutnega in intelektualnega izkustva. Kako je to opomenjanje lahko različno med seboj in hkrati drugačno od pomena, ki ga je znaku dal ustvarjalec, je razvidno iz zgodbe.

V dobršni meri pa je to razvidno tudi iz številnih in obsežnih dandanašnjih razlag leposlovnih besedil pri nas; še posebej v primerih, ko je mogoče zaradi starosti, odmaknjenosti ali »klasičnosti« razlaganih besedil nove razlage primerjati s starimi, tradicionalnimi, že obstoječimi. Kajti metodologija velikega dela naše »nove literarne znanosti« temelji prav na opisani osebni svobodi in nevezanosti razlagalca do leposlovnega besedila kot znakovne in pomenske strukture. Če kdo dobi slamico v zadnjico, bo pač opazoval svet skozi to boleče dejstvo. Besedna umetnina je tako glede na najrazličnejša življenjska izkustva in usode sprejemalcev večpomenska — ali pravzaprav neštetopomenska (medved, vrana in obad drastično ponazarjajo to pravilo). — Prav tako lahko glede na smeri svojega zanimanja opazujem v leposlovnem delu sestavo, ustroj ali strukturo psiholoških, socialnih, filozofskih in drugih pomenov — oziroma me znakovna struktura leposlovnega dela zanima kot psihološka, socialna, filozofska ali kaka drugačna pomenska struktura. In tako dalje.

Če želim biti kar se da znanstven, bom poskušal ugotoviti vse tiste različne pomenske strukture, ki jih glede na svoje obstojne zmogljivosti sploh zmorem uresničiti in ki so v sodobni zavesti o teh rečeh že nekako institucionalizirane kot poglobitve. Nanizal jih bom v vrsto kot igrski sistem možnosti: moja psihološka situacija mi bo narekovala psihološko opomenjanje, moja družbena situ-



acija socialno opomenjanje, moja filozofska razgledanost filozofsko opomenjanje in podobno. Vzpostavil bom vrsto različnih pomenskih struktur, njihova medsebojna pomenska vezljivost naj predstavlja nekakšno totalno pomensko strukturo.

Merilo za razlago besedne umetnine pa sem pri vsem tem v glavnem j a z. Gre torej za neke vrste poudarjeni subjektivizem; za subjektivno svobodo n a d predmetom opazovanja; za svobodo do znaka.

V tistem trenutku, ko to priznamo, pa se porodi seveda vprašanje, ali je takšno »strukturalistično« razlagalstvo še znanost; ali je to početje sploh še znanost vsaj do tiste mere, do katere je teorija literarnih ved pripravljena razumsko ukvarjanje z besedno umetnino imenovati znanost. Merilo »subjekt s svojim trenutnim izkustvom, s svojo enkratno, spremenljivo psihološko, družbeno, čutno, izobrazbeno, razumsko in podobno situacijo« je verjetno precej sporen, če že ne kar nemogoč začetek za tako imenovano znanstveno = objektivno, se pravi racionalno objektivno raziskavo in opazovanje. — Kakorkoli je res, da medved v mužikovem ravnanju z ženo ni mogel prepoznati drugega kakor boleče delanje lis in marog, pa je tudi res, da je človeškemu poznavalcu takšno umevanje komično in posebno; enako komično mu je tudi tisto, kar si misli o stvari oskubljena vrana, čeprav se njeno mnenje ne sklada z medvedovim; isto velja za obada (ob tem se spomnimo, da se komičnost pogosto izraža v razmerju superiorne pameti do manj ali napačno vedoče omejenosti). — Ali je mogoče vsa ta doumetlja staviti na skupni imenovalec? Ali je mogoče katero od njih proglasiti za veljavnejše od preostalih, potemtakem za objektivnejše, manj (p)osebno? — Neka zelo raznotera resnica obstaja že na prvi pogled vsaj na dveh zelo različnih ravneh: tokraj in onkraj znaka, oz. na ravni znaka, na ravni, ki obstaja pred znakom in na ravni različnih sprejemalnih pomenov. Znak je verjetno objektivno, obojestransko veljavno dejstvo; na ravni besedja je sistemiziran v slovarjih. — Pomen pa se očitno spreminja ob istem objektivnem znaku.

Tako smo načelno obstali pred temeljnim, začetnim vprašanjem vsakršnega ukvarjanja z besedno umetnostjo: ali je to ukvarjanje glede na predmet svoje obravnave (umetnino) sploh lahko objektivno — oziroma z obratnim pogledom: ali besedna umetnina sploh predstavlja kakšno tako strukturo, ki je trajnejša, širše veljavna, tako rekoč objektivna? Ali potemtakem sploh obstoji tako imenovana literarna znanost, ali pa gre le za ustrezne občasne utvarjalne sunke v to smer, za epigonsko posnemanje matematičnega znanstvenega modela? — Z drugimi besedami, prilagojeno temi: ali je literarnemu razlagalcu umetnina v resnici neštetopovedni vir subjektivnih možnosti razumevanja, relativna in s tem objektivno neoprijemljiva, ali pa mogoče le na kakšen način obstaja kot enopovedna, objektivno določljiva struktura?

Odgovor na vprašanje verjetno ni posebno lahek, niti ne more biti — to se razume — absoluten ali pretirano samozavesten. Zato se poskušamo približati vsaj delnemu odgovoru z enim izmed možnih sklepanj v okviru že nakazanega sistema. Narekuje ga nekaj, kar nas v zgodbi o mužiku in živalih (pa seveda tudi v metodologiji novega slovenskega literarnega razlagalstva) moti: nekakšna duhovita zamolčanost, prikrita vrzel v sistemu.

Torej: tisto, kar je mužik po kosilu imel s svojo ženo, je kot enkratno dejanje-znak zgodovinsko objektivno; tisto, kako so stvar videli ter doumeli

medved, vrana in obad, pa seveda ni več docela objektivno, saj se ni — abstraktno vzeto — izrazilo z znakom, marveč s pomenom: medved, vrana in obad so v tem primeru čisti opomenjevalci. — Do sem je podoba jasna in prepričljiva. — Vendar: Res je, da so medved, vrana in obad pod pezo drugačnih in silnih življenjskih dejstev na različne načine opomenili mužikovo dejanje, res pa je tudi, da to dejanje v osnovnih vsebnostih obstaja tudi mimo mužika in njegove pokorne žene; da je s svojimi temeljnimi prvini samca, samice in njune združitve značilno, nujno in trajno za ves živi svet, se pravi, ne le za mužikov in človeški, marveč tudi za medvedov, ptičji, obadov. Glede predznakovnega pomena mužikovega radoživega dejanja v zgodbi obstajajo mužik, njegova žena, medved, vrana in obad v i s t e m predznakovnem sistemu, v nekakšni istovetni predznakovni strukturi; zatorej ne bi bilo prav nič nemo-goče, ko bi bili tudi medved, vrana in obad mužikovo ukvarjanje z ženo doumeli bližje in ustreznejše glede na njegov predznakovni smisel. Naravoslovna znanost namreč uči in izkušnje to potrjujejo iz dneva v dan, da to isto dejanje ne poteka pri živalih bistveno prav nič drugače kakor pri človeku, ter pri različnih ljudeh ne tako zelo različno, da bi bili upravičeni razglašati pretirano mnogoternost pojava. — Živali-semiotiki bi lahko potemtakem doumele mužikovo dejanje precej bolj enotno-objektivno; za to so imele vse pogoje. Če tega niso zmogle ali bile voljne storiti, so se ustrezno obnašale pač zato, ker je bila ena marogasta od opeklin, druga oskubljena in tretja s slamico, se pravi debelim kolom v zadnjici. Ta huda življenjska dejstva so jih šele toliko spravila s tira, toliko zožila v posebno, osebno, nesplošno stanje, da so iz območja pomenskih možnosti izločila vse, kar ni bilo v najožji zvezi z bolečino, ki so jo preživljale. Torej tudi objektivno razlago. Ni jim težko oprostiti: razlika med mužikovim doživljanjem in njihovim stanjem je bila prevelika — subjektivizem, ki izvira iz situacije.

Primer je seveda preprost in prav nič hudo nam ni priznati, da se vsa reč hudo zamota, ko preide iz območja nazornih predmetnih razmerij v območje jezikovnega in s tem abstraktnega. Opozarja pa vendarle na neko temeljno dejstvo — pravilo, ki ga pri nadaljnjem opazovanju pojava ne gre prezreti: Kakor si sicer lahko lastimo pravico videti v stvareh znake, ki jih svobodno opomenjamo, pa vendarle ne moremo ubežati iz nekega skupnega predznakovnega sistema, ki je s svojo urejenostjo te znake narekoval. Smo navsezadnje izid nekega v osnovi skupnega, istovetnega zgodovinskega, biološkega, psihološkega, civilizacijskega razvoja s skupnimi oziroma istovetnimi temeljnimi možnostmi razumevanja = opomenjanja. Prav ta predznakovni sistem je narekoval in odmeril tudi neke temeljne znakovne (in celo pomenske) strukture: že na ravni predjezikovnega in predznakovnega; v območjih le-teh — in prav gotovo niso brezštevilne — se potem dogajajo različne reči: tudi jezikovno izražanje in z njim literarna umetnost.

Tu kaže za primer omeniti naziranje Andréja Jollesa, ki ga lahko mirne duše imenujemo enega zgodnjih strukturalistov (*Einfache Formen* 1929). Jolles je poskušal določiti tako imenovane enostavne oblike: se pravi tiste osnovne jezikovne strukture, ki obstajajo ne glede na umetnika, pisca, govornika in ki jih narekuje jezik sam po sebi; človek mu je le posrednik. Nekakšne predznakovne strukture.

Ena temeljnih in neodtujljivih lastnosti jezika naj bi bila namreč ta, da svoje sestavne dele — besede — družijo pod posebnimi pogoji v zgradbe, ki pomenijo samosvoj svet in so pravi umetniške oblike. Odvisne so od t. i. »duhovne zaposlitve«, ki dobavlja jeziku »surovino«. V tem smislu je Jolles poskušal določiti devet predznakovnih, predzgodovinskih »enostavnih« oblik, lahko bi rekli enostavnih struktur: legendo, mit, sago, uganko, reklo, kazus, memorabile, pravljico, šalo. — Znanost (v tem primeru gre za nekakšno strukturalno morfologijo) seveda ne more teh enostavnih oblik obravnavati abstraktno. Raziskovanje časovno-prostorskega ter individualno-raznoterega vodi pač v zgodovino enostavne oblike. Vendar ta metoda spet ne more obravnavati časovno-prostorskih razsežnosti oziroma posebnosti leposlovnih oblik, če hkrati ne prepoznava takih enostavnih, predliterarnih oziroma kar predznakovnih oblik kot strukturirajočih možnosti. — Iz takega osnovnega sklepanja izvira nadaljnje Jollesovo iskanje.

Ponazoritev: Ko govori na primer o legendi, pravi, da mu kljub običajnemu naziranju srednjeveška legenda ne more predstavljati paradigme (v smislu literarnozvrstnega opredeljevanja). — Osrednje za legendo — enostavno obliko ali že kar predjezikovni pojav — je vzpon kake poklicane osebe k slavi. Moderne legendarne osebnosti bi lahko potemtakem danes našli v športu: Cerar, Daneu in drugi, ki s svojimi vrhunskimi dosežki zbujejo občudovanje in voljo po posnemanju; prav kakor svojčas svete osebe ali srednjeveški vitezi. Legenda kot enostavna oblika torej ni rezervirana za svete osebe. Vse časovno in lokalno, individualno, ne spreminja notranjega ustroja jezikovne gradnje, ki celoto sestavlja v smislu enostavne oblike: legende. — Nihče od današnjih bralcev športnih poročil seveda ne bo ob branju pomislil na srednji vek, ali pa da sta Cerar in Daneu svetnika. — Toda d u h , ki je tedaj človeka z legendo obvladoval, je bil isti\*. Za srednjeveško versko skupnost je bil junak pač svetnik, za srednjeveško viteško skupnost je bil to vitez zmagovalec, za športno skupnost je inak vrhunski športnik, za socialistično delovno skupnost delavec udarnik in podobno. Temeljno vsakokrat je, da način jezikovnega oz. znakovnega oblikovanja določa predstava o junaku, ki se v imenu kake ideje povzpenja k slavi. Se pravi, da se pomensko polje v vseh teh primerih bistveno ne spreminja, spreminjajo se le delni pomeni in deloma znaki — zaradi drugačnih zgodovinskih, družbenih, moralnih, psiholoških, civilizacijskih in podobnih okoliščin.

Na približno tak način je poskušal Jolles določiti neke temeljne načine vezljivosti (kohezije) jezika, kadar je v službi duhovnega, torej tudi leposlovnega ustvarjanja: opazovati, k d a j , k j e , k a k o je lahko jezik, ki je sicer znak, istočasno tudi z g r a d b a . — Ni potrebna posebna pronicljivost za ugotovitev, da je s svojimi enostavnimi oblikami poskušal tako vsaj v območju morfološkega — in seveda pod opaznim vplivom teoretske duhovne zgodovine — določiti neka področja, ki so toliko predliterarna in predindividualna, pa hkrati literarnemu in individualnemu obvezna, da bi ob upoštevanju in temeljitejši raziskanosti lahko predstavljala neko objektivnejšo možnost razumskemu ukvarjanju z leposlovno umetnino kot pomensko strukturo. Obvezni sistemski ekvivalent, na katerega je družil svoje enostavne oblike, je tako imenovani »človeški duh«, se pravi človekova čutno-čustveno-razumska konstitucija in

\* Primerjaj ob tem podobno tezo P. Kozaka v intervjuju o svoji »Legendi o svetem Che« za Nedeljski dnevnik 16. 8. 1969.



njena morfičnost. Temu duhu pač moramo ne glede na številne rase, civilizacije, zgodovine in drugo glede na isti razvojni izvor priznati neko skupno temeljno strukturo, istovetni potencial, ki s svojo sestavljenostjo narekuje jezikovni znakovni sistem, s tem pa tudi temelje jezikovne grajenosti. — Navsezadnje smo te stvari razvidneje prikazali že z uvodno zgodbo: Sistemske ravnine, ki narekujejo pomenjenje, so zelo različne — od takih, ki omogočajo popolno razvejevanje, do takšnih, ki navsezadnje obvezujejo k skupnemu pojmovanju. Od vede, ki se ukvarja z besedno umetnostjo, pa je seveda odvisno, čemu bo dala prednost. Če teži po objektivnosti, se bo prilagajala obveznejšemu opomenjanju; če po subjektivnosti, enkratnosti, bo priznavala prednost opomenjevalski različnosti. V prvem primeru se bo poskušala uveljaviti kot znanost, v drugem verjetno prej kot esej in kritika ali celo leposlovje. Ena temeljnih prepoznavnih lastnosti znanosti je pač težnja po neki skupni priznani in spoznani oceni — prav kakor je mogoče umetnost prepoznati po individualnem, subjektivnem prepričevanju o kaki osebno sluteni ali prepoznani resnici.

To bi bil en primer skeptičnega sklepanja. Jollesa smo navedli kot primer, ki s svojo teorijo to sklepanje deloma potrjuje; deloma pa seveda tudi zato, ker prav tako kakor naš tako imenovani literarnorazlagalski strukturalizem zanemarja zgodovinsko objektivnost kot možno merilo; vendar Jolles v nasprotju naši novi hermenevtiki ne opušča misli in prizadevanj po nekem nadosebnem, nadtrenutkovnem, objektivnem sistemu opredeljevanja, po algebrائي racionalizaciji svojih literarnorazlagalnih zapažanj. Bistvena, čeprav samo posredno izrečena postavka, na kateri Jolles gradi ta svoj sistem, je prav tisti istovetni in skupni obstojni potencial, ki družijo porabnike jezika kot znakovnega, pomenskega in zgradbenega sistema. (Način ustreznega mišljenja niti ni tako zelo redek. Kot primer vrstno-vrstne teorije naj navedemo le Staigerjevo definicijo slovstvenih zvrsti — lirskega, epskega in dramatskega —, češ da so to temeljne možnosti človeškega obstajanja, izražene v leposlovni obliki.)

Druga možnost skeptičnega sklepanja: Sistem, ki ga narekuje temeljna in človeku skupna ontična, pa tudi biološka, moralna oz. socialna nasploh, vednostna in siceršnja urejenost in ki se mu ni mogoče izogniti ne v takšnem ne v drugačnem človeškem mišljenju, ki je hkrati lasten tako besedni umetnini (njenemu tvorcu) kakor naslovniku, mora navsezadnje območje pomenjenja ožiti, omejevati, vezati. Se pravi, da združuje umetnina pisca in bralca v istem pomenskem polju; da je ujela bralce v pomenski prostor, katerega meje ni dano nikomur izmed njih prestopiti, ker vsi z umetniško stvaritvijo vred pripadajo — preprosto rečeno — izhodiščni strukturi »homo sapiens«. Tak pomenski prostor smo kot nekaj predznakovni morfološki potencial že omenili. — Vendar se znotraj tega prostora bralci kot posamezniki še zmeraj gibljejo razmeroma svobodno. Pomensko polje je posebno v območju abstrakcije zelo široko, torej je tudi naslovnikova svoboda opomenjevanja zelo široka. Pomenski prostor, ki ga odpira npr. znak »smisel«, je tako rekoč neskončen; ta neskončnost se s konkretizacijami oži v končnost, s popredmetenjem se docela zoži (»smisel stola«). Še več zamotanih možnosti se ponuja, ko se posamičen jezikovni znak družijo z drugimi v gradnjo, ko se širi od besednega v stavčni, miselni pomen in od ondod recimo v leposlovni pomen. Tu se naenkrat v resnici pojavlja nepregledna vrsta odtenčnih možnosti posamičnega razumevanja oziroma pomenjanja besedne umetnine kot znakovne sestave.

Recimo, da je slovenska »nova literarna znanost« v resnici začela šele od tod, da je predznakovna stanja niso čisto nič zanimala: da se je navdušila predvsem za individualno svobodo znotraj (zamolčano) obveznega, nepreko-račljivega pomenskega polja. — Takoj ko proti navedeni domnevi nimamo bistvenih ugovorov, pa nas seveda že zanima, ali med temi zelo različnimi mogočimi pomenjenji obstaja kakšna hierarhija. Ali je mogoče kateri od številnih osebnih razlag verjeti bolj kakor drugi, ali je katera obveznejša od drugih — recimo, da umetnostnega besedila nismo sami prebrali. »Nova literarna znanost« bi verjetno to možnost zanimala, ker bi se sicer izneverila svoji temeljni trditvi, po kateri se bralci in pisec preko besedne umetnine v opomenjevalskem smislu izenačujejo: vsi imajo pravico in možnost enkratnega, svojega, izvirnega, vsakršnega opomenjenja besedne umetnine = znakovnega sistema.

Vsem naj bi bil skupen torej le znakovni sistem; seveda ne le v črkovnem, marveč še bolj v simbolnem in zgradbenem smislu. Branje je le dešifriranje oz. »dekodificiranje« takšnega znakovnega sestava.

Pomislek, ki se nam poraja ob tem, naj nam pomaga izoblikovati prav izraz »dekodiranje«, — ki se v naši novoznanstveni publicistiki mnogo uporablja. — Izraz je v svojem bistvu in po uporabni vrednosti dvosmiseln. »Novi znanosti« rabi za označitev postopka, v katerem daje bralec znakom pomene in te pomene medsebojno vsklajuje glede na lastni življenjski položaj. — V bolj navadni rabi pa označuje beseda proces razvozlanja kakšnega prikritega, enigmatškega, ugankarsko sestavljenega sporočila, na primer vojaškega povelja. V tem primeru nima dekodifikator česa dodajati in bog varji, da bi poskušal kaj po svoje razumeti. Razvozlati mora natančno tisto, kar je pomensko obstajalo že pred šifro (kodom), kar je bilo verjetno pred sedanjo skrivno znakovno oblikovanostjo zapisano oziroma znakovno oblikovano že v »običajnem znakovju«; in prav v to znakovje, ki zagotavlja pravi, prvotni pomen, mora dekoder kodirani tekst tudi razvozlati. Če ne, mu preti vojaško sodišče in njegovi vojski morda velik polom.

Primer, ki je sicer sposojen iz manj simpatičnega področja, nam asociativno in po stranpotih poučno razkriva še eno lastnost vsakršnega znakovnega sistema, ki jo danes vse premalo upoštevamo: Jezikovni znakovni sestav nastane iz neke že oblikovane, enkratne (zgodovinske) pomenske strukture (»doživetja«, »racionalizacije« ipd.), torej ni poljuben. V primeru šifriranega vojaškega poročila je ta predznakovni (predšifrski) sistem celo otipljivo in nedvoumno izražen z razumljivejšo, skupno priznano znakovno obliko. — Nekaj podobnega je s književno umetnino kot znakovjem: nastane v zvezi z neko zgodovinsko, enkratno predznakovno strukturo. Tej pomenski strukturi, ki je prvotna, rojstvena, bi verjetno lahko prisodili neko vrednost, ki je druge opomenjevalske hermenevtične strukture, nastale šele na osnovi že ustvarjenega znakovnega sistema, nimajo. Docela jasno je namreč, da brez nje ne bi bilo niti ene izmed razlagalskih struktur. Z znakovnim sistemom, v katerega se je spremenila, jih je šele potencialno zaplodila. Potemtakem moremo in moramo seveda stvaritelju (= spočetniku) umetnostnega besedila pač priznati neko prednost pred bralci, neko vrednost, ki je vsi razlagalci skupaj kljub vsej narcisoidni zgovornosti ne premorejo: njihov oče je, njihov izvor. Ali če hočemo: njihov skupni ime-novalec.

Tako smo nekako zaslutili zanimivo dejstvo, da obstaja tudi znotraj že določenih pomenskih polj neka lestvica opomenjanj; vsaj po merilu nastanka in objektivne določljivosti. Označili bi jih kot leposlovno ustvarjalno opomenjene na eni ter leposlovno poustvarjalna opomenjenja na drugi strani; medtem ko je prvo absolutni pogoj drugim, so leposlovno poustvarjalna opomenjenja vredna pravzaprav edinole sama na sebi; na prvotno leposlovno ustvarjalno opomenjenje nimajo prav nikakršnega vpliva. — Naj nam je ob tem omeniti domnevo, da se tega naša nova hermenevtika tako ali drugače tudi zaveda in skuša ponajveč učinkovati leposlovno: kot izvirnik in ne kot poustvaritev (od tod njena zgovornost, razsežnost in količinska rodovitnost).

Če potemtakem pripisujemo poustvarjalni hermenevtiki vsakokrat kak skupni izvor, smo s tem hkrati izrazili prepričanje, da tudi znotraj t.i. strukturalistično-razlagalskega območja v slovenski inačici, se pravi delovanja znotraj nekega omejenega pomenskega polja, obstajajo neka objektivna merila ali vsaj možnosti zanje; potemtakem teh območij ni mogoče pojmovati kot rezervate absolutne razlagalske svobode. Če smo se odločili za razumsko, znanstveno ukvarjanje z besedno umetnostjo, se bomo pri obravnavi odločili pač za merilo kar se da objektivnega izvora našega sprejema oziroma pomena, ki smo ga kaki besedni umetnini prisodili. To objektivno merilo pa nisem jaz, niti ti, niti on, marveč predmet skupnega ukvarjanja. Ta je na videz znakovni sistem, v resnici pa predznakovna pomenska struktura, ki je znakovni sistem šele narekovala in ki je po vsem, kar do danes o teh rečeh vemo, tesno povezana z določeno zgodovinsko osebo kot avtorjem, z zgodovinskim trenutkom, v katerem se je strukturirala, z avtorjevimi psiho-fizičnimi lastnostmi ipd. — Za razliko reproduktivni hermenevtično opomenjevalni strukturi jo lahko imenujemo zgodovinsko, enkratno, začetno in podobno pomensko strukturo. — V taki luči in zvezi umetnina seveda ni več izrazito mnogopomenska tvorba, marveč enopomenska — z dodatnimi poustvarjajočimi pomeni.

Znanstvenoraziskovalna ambicija véde se potemtakem ne bi smela zadovoljevati samo z merilom osebnega sprejema: navsezadnje je to počela in še počne impresionistična kritika iz prejšnjega stoletja sem; osebni vtis (sprejem) — emocionalni, estetski ali pa filozofski, vseeno — bi ji moral služiti pravzaprav le za kontrolno prvino, za preverjanje in vodilo v objektivnejšo literarnozgodovinsko ali literarnoteoretsko raziskovajne. Dokler se zadovoljuje le z njim kot aktivističnim izhodiščem, pa obstaja pravzaprav na ravni osebne kritike brez kritičnega merila in pravzaprav tudi brez kritične ambicije: na pol pota. Precejšen del naše tako imenovane »nove literarne vede« takšen tudi je: vrhovodi med literarnim izrazom in racionalno mislijo.

Ali če še izrecneje ponazorimo z inačico ruske ljudske pripovedke z začetka: Potem ko so medved, vrana in obad natančno opazovali mužikovo početje — in to ne glede na obupno stanje, v katerem so se nahajali —, so soglasno ugotovili: Eh, ljudje božji, saj si nismo tako zelo različni. Zanimivo je opravil. — Od tam naprej — kar bi ugotovile še drugega na tej osnovi — bi bilo njihovo ocenjevanje podobno znanosti; to je namreč algebra in za merilo ne trpi slamice v zadnjici.



## TO IN ONO O JEZIKOVNEM POUKU

»Pri pouku materinščine v osnovni šoli naj spoznajo učenci zakonitosti jezika.« To je prvi stavek iz Navodil v Učnem načrtu, ki govore o jezikovnem pouku (Predmetnik in učni načrt za osnovno šolo, Lj. 1969; v nadaljnjem besedilu UN). Dalje beremo, da otrok na nižji in srednji stopnji še ne more »opaziti« in doumeti jezikovnih zakonitosti«, pa ga moramo zato navajati na pravilno rabo jezika predvsem z vajami, »šele na višji stopnji izluščimo iz praktičnih vaj osnovne slovnične zakonitosti«.

Za 4. razred zahteva UN obravnavanje stavka, glagola, samostalnika, pridevnika, zaimka, števnik, pravopisa, pregled soglasnikov in samoglasnikov, rabo nekaterih predlogov in preproste primere prilikovanja.

»Osnovne slovnične zakonitosti« morejo izluščiti iz primerov tudi že učenci na nižji in srednji stopnji — seveda z učiteljevo pomočjo — kajti težko je tri ali celo štiri leta govoriti o stavku, ne da bi iz primerov izpeljali tudi primerno definicijo. Za 3. razred predpisuje UN pri obravnavi samostalnika »imena stvari (predmetov in bitij) in pojmov, spol in število,« s tem se že sama od sebe nakazuje opredelitev besedne vrste. V 4. razredu se snov poglobi. Učenci se morajo naučiti »pregibanje samostalnika v stavku, ob njem vprašalnice za sklone, vrstni red vprašanj, sklanjanje z vsemi predlogi, imena za sklone, določanje spola, števila in sklona«. To so kar precejšnje zahteve, saj je treba vedeti, da samostalnik ni edina jezikovna snov v 4. razredu. »Osnovna oblika neprisiljenega jezikovnega pouka«, piše UN, »so v vseh razredih raznolike vaje, naslonjene na življenje učencev in na spoznavanje narave in družbe, brez pretirane rabe vzorcev in paradigem.«

Zahteve se iz leta v leto stopnjujejo vse do 8. razreda, ko je pri jezikovnem pouku predpisane najmanj nove snovi in ostane zato več časa za ponavljanje. UN zahteva »pregled in utrditev vse slovnične snovi, ki je predpisana za osnovno šolo.« Pri spoznavanju vsakega jezikovnega pojma mora slediti veliko raznovrstnih vaj. Jezikovne pojave moramo opazovati in ugotavljati, kjer se le da, v smiselno zaokroženem besedilu, ne samo v stavkih ali posameznih besedah. Ure jezikovnega pouka so lahko samostojne, morajo pa se organsko vključevati v celotni pouk materinščine. Berila za vaje jemljemo iz jezikovnih vadnic, beril, dnevnega, zlasti mladinskega tiska, drugih sestavkov in pripovedovanja učencev, njihovih spisov itd. Učenec mora že v osnovni šoli spoznati, da se tudi jezik neprestano spreminja, da je torej živ organizem (UN str. 13).

Tako učencu kakor učitelju je na osnovni šoli naloženega kar dosti dela. Da ga oba precej težko zmoreta, je jasno. Jezikovni pouk je le del tega, kar spada v okvir slovenskega jezika. Pri pouku materinščine povezujemo v celoto ustno in pisno izražanje, branje in recitiranje, jezikovni pouk, obravnavo beriva in osnovne pojme o slovstvu, domače branje, tisk, radio, film, televizijo in izvenrazredne oblike dela (UN str. 12).

*Treba se je vprašati, kako učimo, česa je preveč in česa premalo in kako nadaljujejo naše delo srednje šole.*

Eno je gotovo: osnovna šola ne more dati dokončnega jezikovnega znanja. Temu idealu se lahko le skromno približa pri zelo majhnem številu učencev. Od osnovne šole ne more nihče pričakovati več, kot da je poprečnega učenca usposobila za razumevanje določene snovi z jezikovnega področja in ga naučila primernega izražanja. Starost učencev, ki končujejo 8. razred, se giblje med štirinajstim in petnajstim letom. Tako kot otrok v tem času ne more spoznati in doumeti premnogih zakonitosti življenja, je razumljivo, da tudi jezikovne pojave še le začnemo razumevati. Res pa je, da bi se učenec v osnovni šoli lahko mnogo več naučil, če bi bilo poučevanje bolj dognano in manj šablonsko. Mnogo stvari obravnavamo prezgodaj, nekaterih nikoli. Vse, kar je za določeno starostno stopnjo pretežno, se še dolgo maščuje. Tak primer je na primer povedkovo določilo, o katerem govorimo prvikrat v 4. razredu, preglavice pa povzroča še v osmem. Podobno je z nekaterimi prislovnimi odvisniki in prirednimi zvezami, z rabo predlogov, ločilnim in množilnim števnikom, z deležniki in prapovpisom.

Zadnja leta so prišli v modo testi, ki naj bi pokazali, kakšno je jezikovno znanje v posameznih razredih. Dokler bodo pri nas testi samo poskus, ali je primerno s takim načinom ugotavljati zanje, rezultati pa škodijo kot merilo znanja, bosta zaradi njih prizadeta učenec in učitelj. Testi so sestavni del programiranega pouka. Pri nas pa imamo le prvo, drugega pa ne. Sestava testov zahteva dolgotrajno proučevanje cele vrste strokovnjakov in ne more biti samo slavistova (matematikova, kemikova) zadeva. S testi ne bi smeli preverjati znanja samo na koncu ali na začetku šolskega leta, ampak za vsako učno enoto posebej. Če se to slučajno kje dogaja, izdeluje vprašalnik vsak slavist po svoje in za individualno rabo. Po eni strani je to zelo pohvalno, toda dokler ne bomo tudi pri jezikovnem pouku imeli preizkušenih učnih pripomočkov in izdelanih metod ne samo za poučevanje, ampak tudi za preverjanje znanja, ostajajo taka prizadevanja le zasebni poskusi, ki se iz leta v leto spreminjajo.

Druga težava so jezikovne vadnice. V 7. razredu nastane prava vrzel, saj vadnici za 7. in 8. razred ne predstavljata nikakršne kontinuitete vadnic za 4., 5. in 6. razred. Ves jezikovni napredek se v 8. razredu ustavi, ker daje vadnica le skromno možnost za ponavljanje snovi.

Slavist pogreša učne pripomočke in moderno metodiko jezikovnega pouka, materinščine namreč. Ker tega nima, prevladuje neživahen in neživljenjski način jezikovnega pouka. Učitelj izgublja čas za nebistvene stvari. Pouk je še vedno verbalen. Šolarji ga sovražijo. Ob takem odnosu do snovi ne morejo spoznati, kaj je jezik. Večno premlevanje analize po vzroc: samostalniku določamo spol, sklon, število, sklanjatev ipd. ne pripomore kaj dosti k njihovi jezikovni izobrazbi.

Obetajoč jezikovni pouk je tisti, pri katerem učenec *samostojno* pride do nekega spoznanja. Pri jezikovnem pouku bi se morali učenci naučiti poglobljanja v problem. Toda kako to doseči pri tako nehomogeni podobi razredov, kot jih dandanes kaže osnovna šola? V 8. razredu životari precej takih učencev, ki bi morali biti v 6. ali v 5., in kaj naj slavist počne z njimi? Kako naj poučuje, da bosta pri pouku materinščine deležna oba enake mere pozornosti: nadpovprečni in podpovprečni? Teoretično se to sila imenitno reši s ploho besed, v praksi pa je največkrat tako, da so sposobni učenci prikrajšani zaradi nesposobnih. Tako prvi kot drugi pa pokažejo na koncu leta premalo znanja. Vojska

o tem, ali je dovoljena notranja diferenciacija — dati enemu več in drugemu manj — pa še ni končana. Osnovna šola lahko gradi jezikovno stavbo samo v grobem, dograjevati pa jo mora srednja šola enako zavzeto in z *občutkom odgovornosti*. Tu pa zadenemo na najbolj občutljivo točko, na ranljivo mesto nas vseh, na vprašanja, kdo je kriv, da je jezikovno znanje današnjih absolventov osnovnih in srednjih šol tako majhno.

Učitelji slovenskega jezika na srednjih šolah pričakujejo od učenca, ki prihaja z osnovne šole, preveč obsežnega in trdnega znanja in marsikdaj ne nadaljujejo tam, kjer je njihov kolega končal. Ponavljati pesem: to bi morali že davno vedeti, je brez vsakega pomena. In tudi poučevati stvari, »ki bi jih morali že davno vedeti«, nima smisla. Dijak si je nekaj zapomnil in drugo pozabil prav tako, kot pri vsakem predmetu. Gre za to, da s poukom kontinuirano nadaljujemo in da dijaka navajamo na samostojno razmišljanje in sklepanje. Tako pa se prevečkrat dogaja, da učitelji ponavljajo snov, ki je učencem res že zdavnaj znana in ki ne bi bila, tudi če bi bila nova, prav nič zanimiva in življenjsko potrebna. Marsikateri učenec, ki obiskuje to ali ono srednjo šolo, mi je že dejal: večna analiza poje, nič novega se še nisem naučil. *Kako je s slovenščino v javni rabi, vemo vsi. Morda bo tudi še slabše. Kako naj spoštujem to, česar sploh ne poznam? Mnogi diplomanti srednjih in visokih šol krojijo žalostno usodo slovenskemu jeziku, ker se ga v šoli niso učili ne spoznavati in ne ljubiti*. Štiri leta brez jezikovne vzgoje, s pičlo jezikovno vzgojo ali z neko molitvico o spolu, sklonu in številu se zlepa ne bo nihče naučil materinščino ljubiti. Precej nesrečne zmede pa prinašajo v srednjo šolo tudi jezikovni učbeniki. Če učbenik ne nakazuje problemov, potem je po mojem mnenju za dijaka, ki je postal sposoben razglablјati, primerjati in sklepati, brez koristi.

Res je, da bo učitelj na srednji šoli lahko uspešno nadaljeval z delom le, če bodo prišli učenci iz osnovne šole jezikovno primerno razgledani. Zato se vračam k vprašanju, kako poučevati in jezikovno vzgajati, da bo delo rodilo uspeh in da bo učitelj na srednji šoli začeto delo lahko končal.

To je mogoče doseči na več načinov. Eden od njih je ta, da navajamo že učence osnovne šole na samostojne jezikovne interpretacije. Te morajo v 8. razredu pri pouku že prevladovati. Od običajnih analiz je treba preiti k jezikovni interpretaciji daljšega besedila. Pri tem so v delo vključeni vsi učenci. Vsakdo mora v sestavku odkriti čim več jezikovnega gradiva. Postopek zahteva tiho miselno delo in navaja učence na študijski sistem. Po dvajsetih minutah razmišljanja in zapisovanj preidemo na preverjanje ugotovitev. Zdaj imajo učenci priložnost, da povedo, kaj so v besedilu zasledili. Odgovori so raznovrstni. Vsi od umsko podpovprečnega do izjemno nadarjenega učenca so vključeni v delo in vsak prispeva k interpretaciji po svojih sposobnostih. Učenci s šibkim znanjem ostajajo pri tem, da prešttevajo besedne vrste, velike začetnice in ločila, dobri in boljši pa so odkrili vse kaj drugega. Jezikovna interpretacija se pri njih zliva v slogovno. Ugotavljajo sintaktične posebnosti, stavčni poudarek, razmerje med osebnimi in neosebnimi glagolskimi oblikami, stavke po zgradbi, ločila, postavljena po psihološkem in ne po slovničnem načelu in še mnogo drugih stvari. Nauče se gledati na jezik nekoliko globlje in za jezikovne nepravilnosti postanejo končno zares občutljivi. Ure jezikovnega pouka niso dolgečasne, pa se jih zato ne boje. Samoiniciativno delajo dalje in nekaj se jih z veseljem prijavi v jezikovni debatni krožek.



Besedila, ki jih interpretiramo na tak način, morajo biti različna in ne samo leposlovna. Od časa do časa je treba vključiti v interpretacijo tudi starejše avtorje, ker mora učenec »že v osnovni šoli spoznati, da se tudi jezik neprestano spreminja, da je torej živ organizem« (UN str. 13).

Seveda pa vprašanje jezikovnega pouka ne bo rešeno, dokler zanj ne boma imeli dovolj učnih pripomočkov in dokler se vsak izmed nas ne bo zavedal, kako potrebna je jezikovna vzgoja na vseh stopnjah šol.

A. A. Bronskaja

Univerza Kijev

## STAVČNA BREZVEZJA V SLOVENSKEM KNJIŽNEM JEZIKU

Pojasnjevalna brezvezja so skupaj z dodatnimi (in sicer tistimi z odprto strukturo) v slovenskem knjižnem jeziku najpogostejša, saj v naši kartoteki sestavljajo 75 % vseh brezvezij. Ni se torej čuditi, če so ti stavki zelo raznovrstni in npr. v rusčini tako podrobno obravnavani.<sup>12</sup> V tem brezvezju drugi stavek konkretizira in pojasnjuje vsebino kake besede ali člena prvega stavka. Glavna strukturna značilnost pojasnjevalnega stavka namreč je, da razmerja ne obstajajo med stavki, ampak med eno besedo ali členom prvega stavka in med drugim stavkom; bolj natančno: prvi stavek vsebuje besedo, ki ustrezno nekaterim svojim slovničnim, večinoma pa pomenskim lastnostim nujno zahteva konkretizacijo v drugem stavku priredja. V pojasnjevalnih brezvezjih se ugotavlja istovetnost oz. razmerje med celoto in delom obeh njihovih sestavin.

Pojasnjevalna brezvezja pregledno obdelujemo glede na besedo ali stavčni člen, ki ga pojasnjuje drugi stavek brezvezja. Pojasnjevani pa so lahko: zaimek ali zveza zaimka s samostalnikom, beseda zaimenskega izvora ali pomena, abstraktni samostalnik, zveza števnik s samostalnikom, glagol, pridevnik, stopnjevanje in odvisnik.

Zaimek spada po svoji naravi med najbolj abstraktne besedne vrste; zamenjuje imena, ta vloga pa se je razširila in zdaj zaimek zamenjuje tudi različne besedne zveze in celo stavke. Zato zaimek torej kar zahteva konkretizacijo, se posebno kazalni. Le pogledjmo si to ob primerih: *Šimen je spal in sanjalo se mu je t o l e* : / *Bog ga je blagoslovil z neizmernim bogastvom* (Iv. C.). *T o je glavno in s a m o t o je pomembno* : / *ona sama ne more živeti z njim, ona sama se je obsodila* (Kranj.); *T o velja seveda za govorno in pisano besedo* : / *ne čvekajmo tjavdan, ne potaplajmo svojega poslušalca ali bralca v morje praznih besed* (Top.); *Vedno v meni um in duša za prevlado se poskuša*; *t o nesreče moje vir* : / *vedno v meni je prepir* (Greg.).

V slovenščini so tudi neke vrste eliptična brezvezja tega tipa: kazalni zaimek je v njih izpuščen (toda smiselno precej očiten), drugi del brezvezja pa je

<sup>12</sup> Naša obravnava pojasnjevalnih stavkov se opira na članek L. A. Glinkina, K voprosu o bessojuznom složnom predloženi v jazyke drevnerusskikh pamjatnikov XVI — XVII vekov; Issledovanija po leksikologii i gramatike russkogo jazyka, Izdatel'stvo AN SSSR, Moskva, 1961, str. 230—258.

tudi osebek: *Bilo je čudno: / nič ga ni pretreslo* (Kranj.); *Jasno je naslovljeno: / posestnik vile, lastnik pristanišča, v prečni ulici od osrednje ceste* (Finž.); *Zdaj je prišlo na dan: / Donajca ni skočila sama pod vlak, marveč sta jo prej Donaj in Franca zastrupila in jo ponoči zagnala na progo* (Ing.); *Marku je leglo žalostno na srce: / spet nič kave* (Iv. C.).

Drugi del brezvezja je od pojasnjevanega zaimka najbolj odvisen, kadar je zaimke predmet in zahteva pojasnilo. V takih primerih je pojasnjevalni stavek odvisen od zaimka in od zveze glagola z zaimkom: *V šoli so me poučili še o nem: / iz vsake gosenice se izleže metulj* (Kos.); *Jaz vam lahko povem samo tole: / mlada Karničnica je prišla sem nekje od Tinj* (Vor.); *Potem si zapomni to: / preden človeka obsodiš, zlezi vsaj za hip v njegovo kožo* (Kos.); *Ampak to moram reči, gospod župnik: / presneto ste me bili zapažili, korenito zabili* (Iv. C.).

Zanimivo je, da v ruščini, kjer so sicer brezvezniški stavki zelo pogostni, stavkom s kazalnim zaimkom v funkciji predmeta v prvem delu ustrezajo samo podredni stavki z veznikom čto: *Asja ponjala neobhodimost' našej razluki; no načala s to go, / čto zabolela i čut' ne umerla* (Turgenjev).

Med kazalnim zaimkom in drugim stavkom brezvezja obstaja razmerje istovetnosti, tj. isti pojem se izrazi na dva načina: s kazalnim zaimkom in pojasnjevalnim stavkom. Pri nedoločnem zaimku pa ne gre samo za razmerje istovetnosti, ampak tudi za razmerje med celoto in delom: *Vsa k se maščuje po svoji pameti in po svojih močeh: / nekateri strupeno sovražijo, drugi pa iz samega maščevanja delijo z odprtimi rokami še to, kar imajo* (Kos.); *A že ta ukradeni pogled, ki sta ga vrgla po njej, jima je razodel vse: / na njenem obrazu, pa še tako strašnem, tako čudnem, tako resnem in tako prekruto dozo- relem je bil izraz svojevrstne volje* (Kranj.); *Hipoma se je vse spremenilo: / nekdo je prišel in je prinesel kruha* (Iv. C.); *In ta trenutek se je Jožku začel ves svet spreminjati v eno samo strašno, neizmerno, okroglo, belkasto in razlito, rumeno ocvrto jajce, in nenadoma je, za en sam trenutek, vse postalo resnično jajce: / ded je bil jajce, ... in on Jožko je bil tudi jajce in jajce je bila mati ...* (Kranj.).

Za razmerje med celoto in delom gre pri stavkih, ki imajo v prvem delu nedoločni zaimke: *Toda ni hče mu ni odgovoril: / Francuh je zasopljen ležal na slami, poleg njega se je zgrudil Andruh, ki ga je delo izčrpalo do kraja ...* (Vor.); *Na kaj vse se ljudje danes obešajo: / Podbojev Justin se je obesil na srobot, Belajeva Marička se je obesila na rob rjuhe, Peskarjeva Anca na sajasto verigo nad ognjiščem* (Kos.).

Kazalnemu zaimku je lahko pridružen samostalnik: *Da, Lojzka je tvoj otrok in čudna je ta stvar: / ko imaš otroka, se tvoj svet zoži* (Kranj.); *Za slovenske protivne veznike velja nemara tale lestvica: / pa (a) — toda — ali — vendar, pri čemer je prvi veznik najslabši, zadnji najmočnejši v ponazarjanju nasprotja, ki je med povezovanima členoma* (Top.); *Sinko, ne boj se! Kdo bi bil tako neumen in tako moder, da bi mu kanila v pamet taka misel: / Iztok na poti v Bizanc! (Finž.); To srečo sem i jaz imel: / s teboj sem žil, o žarkih tvojih sem se grel, o njih si um vedril* (Greg.); *Delo je bilo končano, vse je bilo končano. Nekoč je moralo biti, to je vedel, in zdaj je tu tisti trenutek: / jame je konec in konec je še nečesa drugega, nečesa večjega in lepšega ...* (Kranj.).

V drugo skupino spadajo brezvezja, v katerih prvem stavku je zaimenski prislov. Povezanost med pojasnjevano besedo in drugim stavkom je zelo močna: *Z vami je tako: / vi niste kakor drugi — vi ste samorastniki (Vor.); Je tako: / žive stvari nas bolj mikajo od mrtvih, gibanje od mirovanja, sprememba bolj kot enolično trajanje (Top.); Tako je bilo od nekdanj: / gruntarji imajo konje in plug in težake (Ing.); Kakor sem sklenil, tako se zgodi: / prizanesem ti zaradi vina (Finž.); Iz Borisovega pripovedovanja sem razumela, da je moralo biti nekako takole: / Stric je videl, da Drejcu ni več rešitve (Kos.).*

Med samostalniki najbolj zahtevajo konkretizacijo abstraktni. Številne samostalnike v vlogi pojasnjevanega člena lahko razdelimo na dve skupini. V prvo spadajo taki, ki pomenijo govor in misel: *vprašanje, pesem misel, maranje, govor, sklep, zamisel, prošnja, beseda, prisega, zavest, povelje, obljuba, poziv, črka, verz, pismo, napis, pregovor, spoznanje, opravičilo, načrt, resnica, rečenica, teza* itd. Primeri: *Saj veš kako glasi tista rečenica: / vsakdo na mesto, ki mu je določeno (Koc.); Življenjske izkušnje, ki jih ni malo, so ga naučile nekaj resnic, ki jih zares spoštuje: / Pravo težo imajo dejanja, ne besede (B. Zup.); Polona je že napravila načrt: / takoj, ko bo končano z agrarno reformo, si morajo razdeliti veleposestvo (Ing.); Takrat, v tistih strašnih in žalostnih časih, je za svoje dejanje našla opravičilo: / otroke in moža je reševala (Kranj.); Epaírodit je še čul temni zvok kladiiva, ki je udarilo povelje veslačem: / v morje z vesli! (Finž.); Zgubljeno na veke je spanje, dobljeno pekoče spoznanje: / najhujša je vseh bolečin kesanje, krivice spomin! (Greg.); Vame se je zapičilo vprašanje: / gosnica bo požrla vse liste in kaj potem (Kos.); Druga misel pa je bila: / če je treba svet preobrniti in krvavo morje preplavati, najti jo moram, govoriti moram z njo! (Jur.); Iz davnih lepih časov se spominjam, da sem napravil pesem, ki se je začela z ognjevitim verzom: / Na boj za národ svoj! (Iv. C.).*

V drugo skupino pa spadajo abstraktni samostalniki, ki pomenijo čutno dojetje ali čustveno stanje; kakor npr. *čudo, sen, čudež, bridkost, občutek, brezup, težava, zlo* itd. Primeri: *Nad hišo je legla strašna mora: / »Sramota za Karnice« (Vor.); Sen sanja srce moje zlat: / odprto je nebo, in ven se usiplje zbor krilat, kaj bo, kaj bo pač to? (Greg.); In glej, čudo nebeško — / res so se bili razmaknili oblaki in veselo sonce je zasijalo skozi okno (Iv. C.); Ali ni je sreče brez nesreče, tako je tudi ona imela svoje križe in težave: / manjkalo ji je posvetnega premoženja (Jur.); V srcu pa ti razsaja in te razgreba strašen občutek zapuščenosti: / odtrgan si od vsega živega (Kos.); Pokazalo se je novo zlo: / pri vsaki hiši je namrznilo mnogo luka, spričo odjuge pa je začel naglo gniti (Ing.).*

V brezvezjih, kjer je pojasnjevani člen izražen z zvezo števnik in samostalnika, se razodeva razmerje med celoto in delom, razen tega pa števnik iz prvega stavka brezvezja natančno določa število poimenovanj ali stavkov v drugem delu brezvezja. Števnik v prvem delu pove samo število poimenovanj, v drugem delu pa se pokažejo kakovostne razlike naštevanih imen. Poglejmo: *Na tem vrtu se ni cedilo niti mleko niti med v potokih, na tem vrtu sta tekla dva potoka: / v prvem so bregove prestopale solze iz jokavih oči in v drugem je tekla rdeča človeška kri (Kranj.); In vendar so bili vsem štirim cilji napisani: / Zinka je imela svoj cilj v krvi, Peter v užaljenem srcu, Izidor v granatah, patronih in drugih vojnih igračah, Venčku pa je bil*



cilj določen že zdavnaj pred njegovim rojstvom, in ta cilj je bila šivanka... (Kos.); Veznik "i n" ima torej v takih primerih kar dve vloži: / ali vsebinsko razliko povezovanih členov ublažuje, spravlja vsebini tako rekoč na ravnino soobstajanja, ali pa jo povečuje (Top.); Stopila — ali k sreči, k slavi? — oba pred božji sva oltar: / s poročnim vencem ti na glavi, ogrnjen jaz pa v črn talar (Greg.); Grenko pričakovanje drugega jutra je težilo obema srce: / ena se je tresla in bala očetove jeze, drugi ni spati dala materina ljubezen in moževa ostrost (Jur.); Ves hipodrom se je razdelil v dva tabora: / polovica je kričala, da je Azbad ptiča zadel, polovica je oporekala, zadel da je le pero, ptič še sedi in jezno gleda za Azbadom (Finž.); Saj bi že začeli kakšen škandal, vsaj za poskušnjo in da bi malo podrezali, ampak ovir je dvoje: / prvič so ljudje preveliki pijanci in drugič ni denarja... (Iv. C.); Ali razumite me: jaz sem med dvema mlinskima kamnoma — / na eni strani Meta, na drugi strani pa Karnice, moj oče (Vor.).

Tudi brezvezja, katerih pojasnjevani člen je izražen z glagolom, so v slovenskem knjižnem jeziku zelo pogostna. Bogato gradivo nam dopušča deliti te stavke na tri skupine glede na stopnjo povezanosti med drugim delom in pojasnjevanim členom (povezanost pa je odvisna od pomenskih lastnosti glagola). V prvi skupini so brezvezja, katerih pojasnjevani člen je izražen s predhodnim glagolom. Zveza med takim glagolom in drugim delom strukture je seveda zelo tesna (glagol teži po predmetu). Večinoma so to glagoli, ki pomenijo govor in misel: reči, praviti, pisati, skleniti, misliti, sporočati, vedeti, želiti, razlagati, klicati, dopovedovati, odločati, ponavljati, oznanjati, klikniti, pomniti, spoznati, odgovarjati, očitati, izkričati itd. Poglejmo primere: Vest mu je rekla: / s trmoglavostjo si sam kriv, da ti otrok umira (Jur.); Očital sem si v svojem srcu: / Daleč je njen grob, zapuščen od vseh, samotен in žalosten, kakor so grobovi neznanih popotnikov (Iv. C.); Pomni: Bolj kakor Irena te ljubi — despojna (Finž.); Med tem je snemal s sten podobe domačih, ki jih je imel okrašene z umetnimi rožami in razlagal: / ta mož in žena sta mrtva, ustrelili so ju (Kranj.); Pa še nekaj bi lahko vedel: Kdor norca tepe, tudi sam ni pameten (Kos.); Njim sporočal bom z višave: / kmalu mine mrzla noč, kmalu dan napoči slave, kmalu zmaga sonca moč! (Greg.); Pregovor pravi: / Pometaj pred svojim pragom! (Kos.); Ponaavljam: / Ne slušaj njih blebetanja, izderite meče in kaznujte izdajalce, če vam je milo svobodno sonce (Finž.).

V drugi skupini so prehodni ali neprehodni glagoli, ki jim drugi del brezvezja pojasnjuje vsebino ali notranji smisel: Tebi, dekle, pa ni treba krasila, krasa dovolj si od neba dobila: / ustne so ti nad korale rdeče, tvoje oko se nad biser leskeče; rože, rastoče sred lilij obličja, rajske brez tujega so lepotičja; kodri, ki venčajo modro glavico, krasijo bolj te kot krona kraljico; snežno beloto deviškega vrata le zatemnila bi vrstica zlata! (Greg.); Domačija mu je razpabila: / stog se mu je sesedel, svinjak se mu je sesedel, polovica hleva se mu je sesedla, pa tudi hiša bi se mu bila sesedla, če ne bi bila zidana iz zdravega kamna, ki mu tudi v sto letih nobena bolezen ne more do živega (Kos.); Pobesneli so konji in jezdec: / krik, tuljenje, žvenket mečev in pokanje oklepov, rezgetanje, povelja Slovenov in Hunov, napad in beg, stokanje umirajočih, curki krvi, divjanje in rezget konj brez jezdecev (Finž.); Marjetin obraz se je v hipu izpremenil; / usta so se ji odprla, oči so ji izstopile, rdečkasta lica posinela (Ing.); Dolgo so se pričkali: / eni so trdili, da to ni mogoče, eni so se pa

poganjali, zlasti grajski hlapec, ki je Meto večer popred v gradu videl in slišal govoriti, da je morda le res (Jur.); Večji študent, ki je bil že bolj domač, je skrival med komolci knjigo in je bral — / mrmral je vmes nerazumljive besede, zato da je slišala gospodinja njegov glas (Iv. C.); Življenje žre življenje: / živali rastline, ljudje živali in še sami med sabo (Kos.); Gori na stolpu pa Večni sedi, kapljice vsaki on srečo deli: / pade na polje — rodi zelenjad, kane na drevje — obilen je sad, kaplja na njivi — da žito zlato, kaplja na trti pa — vince sladko (Greg.).

V tretji skupini brezvezij glagol v povednem naklonu pomeni dojevanje, drugi del brezvezja pa pove, kaj se dojema: Matic je dvignil glavo in pogledal kvišku: / tik nad cesto je švignilo velikansko letalo, prav tisto sivo letalo z dvojnimi krili, ki je zjutraj švignilo nad Modrjonovim travnikom (Kos.); Pogledala mu je še enkrat v obraz — / suh je bil in siromašen in oči so gledale mirno in vdano izza golih rdečih trepalnic (Iv. C.); Rad gledam te valove bodre, valove te zeleno-modre: / temna zelen planinskih trav in vedra višnjevnost višav lepo se v njih je zlila; na rosah sinjega neba, na rosah zelenih gora lepoto to si pila — krasna si, hči planin! (Greg.); Odprl je oči, se s komolci uprl v zemljo, dvignil glavo in pogledal po sebi: / na trebuhu mu je ležala skoraj dve pedi široka rana (Kos.).

V posebno skupino gredo brezvezja, v katerih drugem delu se pojasnjuje povedno določilo iz prvega dela brezvezja; s tem se pojasnjevanemu odpre konkretna vsebina oznake ali stanja: Najbolj strašen pa je bil glas njegov: / sladek je bil, spolzek in mil, človeku pa so se šibila kolena pod vsako besedo (Iv. C.); Venc je ostal trd in neomajen: / kolena so mu trmasto štrlela kvišku, čez široko odprte oči so mu potegnili raztrgan zamaščen klobuk, njegov nos pa je bil še obsežnejši in bolj zavihan kakor v življenju (Kos.); Kako so si vsi očetje podobni, ne samo vi iz daljnega kraja, temveč z redkimi izjemami očetje vsega sveta: / ni nikjer boljšega konjička kakor na očetovem kolenu in nikjer ne slišiš bolj čudovitih pravljic, kakor če se stisneš očetu v naročju na njegova kolena (Kranj.); Prišla je nekoč k meni, ob eni ponoči je že bilo in vsa je bila izmučena: / oči rdeče, obraz bled, prozoren (Iv. C.); Tudi od nature je bil obilo obdarovan: / imel je močan, sicer oster glas; vse je hitro razvidel in govoril je ... (Jur.); Poglejte v obraz mu, obraz vam je znan: / ta narod je — narod slovanski (Greg.).

V posebni skupini so stavki, katerih drugi del odpre vsebino stopnjevanja. Stopnjevanje se nanaša na predikatívni člen prvega dela zloženega stavka. Nemajhno vlogo ima tudi zaimenski prislov kot najpomembnejši povezovalni člen: Jaz pa sem ji šel naproti in šel sem kakor ona: / obraz se mi je skrčil in ustnice so se mi tresle in stopal sem nalahko (Iv. C.); Oddahnil se je, ker se je pred njim razgrnil njegov dan, ki je bil jasen kakor nebo nad njim: / tam gori nikjer nobenega oblaka, tu doli nikjer nobene skrbi do samega večernega mraka, ki pa je bil še za devetimi gorami (Kos); Bila je kakor hlod, ali kar že, kar je hudo-urnik ob nalivu naplaval na travnik: / dokler so bile vode velike, ni nihče videl tega strohnelega hloda, ki se kotali v kalni vodi (Kranj); Bilo je kakor v sanjah, ko človek v enem samem hipu prehiti leta in desetletja — / ena sama podoba je, v enem samem okviru, a lic je tisočero, bele oči strme trdo, kakor iz večnosti (Iv. C.); Noč, ki jo je Venc Poviškaj preživel po tistem srečanju, je bila kakor aprilsko vreme: / sonce in dež, veselje in žalost, upanje in obup (Kos).

Obstajajo tudi brezvezniški stavki, katerih drugi del pojasnjuje odvisnik v prvem delu. V vlogi povezovalnega člana nastopa prav tako ali zaimsek ali beseda zaimenskega izvora, ki povezuje glavni stavek z odvisnikom. V večini primerov se odvisnik nanaša na glagol v glavnem stavku, lahko pa tudi na samostalnik. Na primer: *Medtem ko je Ana dajala bolnici zdravila, je Hana povedala, kako se je bilo zgodilo: / prišli so grajski hlapci in kljub njenim prošnjam znosili vse iz hiše (Ing.); Razlagal je na dolgo in široko, kako se je po navodilih Panterjeve Jere zdravil s koprivami: / večer za večerom je hodil v zapuščeni vrt, se skrtil za stranišče, si sklekel hlače, dvignil srajco in se tako dolgo bičal po nagem telesu, da je skoraj onemel od bolečine (Kos.); ... zdelo se mu je čudno in smešno, da je bil pijan, nič mu ni bilo neprijetno in samo zibalo se je, kamor je pogledal: / zibala se je nalahko miza, kakor da bi bil kdo spodaj in bi jo dvigal s hrbtom, zibala so se vrata, zibala so se okna in tla so se včasih malo zamajala ... (Iv. C.); Ena sama nepregledna vrsta zelene vojske po belih cestah, vojske, ki se vali kakor povodenj in za njo ostaja strašna sled: / po obcestnem drevju obešeni ljudje, v jarek pometani poklani starci in otroci in obe strani ceste se vijejo oblaki črnega dima gorečih domov ... (Kranj.); »Tako ti povem, France,« odgovori župan, »ko bi nam ušel, se nikdar ne pobotamo z grajskim gospodom in saj veš, kako je: / če bolj zlodeju ugajaš in če si boljši z njim, tem boljši je on s teboj« (Jur.).*

Indiferentno strukturo je najtežje ločiti od odprte strukture. Navajamo še nekaj lastnosti. Indiferentna struktura ima lastnost, da so njene sestavine po vsebinskem obvestilu v odnosu do zunanjšega člana in po samostojnosti enako-pravne. V odprti strukturi pa se obvestilno središče nahaja v prvem delu, druge sestavine vsebujejo le nekako dodatno obvestilo, to se pravi, da obstaja bolj ali manj šibka odvisnost med prvim delom in dodatnim stavkom. Dodatni stavki niso popolnoma razumljivi brez prvega dela. V odprti strukturi je vrstni red sestavin stalen, ni ga mogoče spremeniti, ker je obvestilno središče v prvem delu in razmerja med njim in dodatnim stavkom ne dovoljujejo spremembe. Sprememba besednega reda je včasih mogoča med dodatnimi stavki. V indiferentni strukturi pa je vrstni red mogoče zamenjati, ker v odnosu do zunanjšega člana ni pomembno kakšno obvestilo bo podano prej. To seveda ne velja za zložene stavke, kjer je izražena zaporednost dejanj posameznih členov. Sprememba vrstnega reda členov ni možna zato, ker se dejanje vsake sestavine godi v časovnem zaporedju; v odprti strukturi, kjer prvi del vsebuje obvestilno središče, drugi del pa samo nekaj doda, ni možnosti za zamenjavo besednega reda. Na splošno bi lahko rekli, da se razmerja v odprti strukturi razvijajo vodoravno, v indiferentni pa v glavnem navpično in da so vezalna.

Glede na to, kako časovno potekajo dejanja v sestavinah v indiferentni strukturi (vezalni stavki), delimo stavke v dve skupini:

a) Stavki, v katerih dejanja potekajo istočasno, se uporabljajo pri opisovanju narave, človeka, položajev. Povedek je izražen z glagolom v istem času, izražen pa je lahko tudi s samostalnikom, pridevnikom ali deležnikom v pretekliku s pomenom rezultata. Na primer: *Zagoreli, skoraj bronasto rjavi obraz ji je zalivala rdečica, / oči so se ji bleščale v vlažnem lesku (Ing.); Oča so kleli, topli me, / mati nad mano jokali se, / moji se mene sramvali so, / tuji za mano kazali*



so (Preš.); *Meni je bilo v prsih suho in prazno, / jezik mi je bil trd* (Iv. C.); *Sle-  
mena onstran kotline so bila kakor umita, / skozi drevje so bliskali zidovi do-  
mačij* (Vor.); *Gnalo nas je med ljudi, dišalo je po travniškem cvetju, / iz gozda  
je valoval duh po smoli* (Koc.); *Na desni pa je bila velika odprta ravan, čisto  
prazna, z visoko travo poraščena, / jarki so se križali na vse strani, samotno  
drevo je stalo tu pa tam* (Iv. C.); *Tam zunaj sanjajo zvezde, / valovi pod oknom  
šume* (Iv. C.); *Zašumelo je zeleno morje v toplem dihu iz Italije, / mrak je pa-  
dal, / na obzorju daljnem plavala je črna ladjica* (Iv. C.).

V gornjih primerih je lahko videti, da je povedek izražen s preteklikom ali s povedkovim določilom, ki pomeni rezultat. Še primeri, v katerih je povedek izražen s sedanjikom: *Kiadviva in sekire se vedno vznemirijo, / vmes se oglašča ža-  
ga, / stražarji požvižgavajo, / hrup postaja vedno bolj votel, / odmevi so vedno  
daljši* (Koc.); *Drva cvrčijo, dim se vije izpod podaljšane strehe na prosto, pose-  
damo okoli toplote in se ukvarjamo z različnim opravilom* (Koc.).

Stavke, v katerih dejanja potekajo zaporedno, uporabljamo tudi za opisovanje slik, kjer se dogodki vrstijo drug za drugim. Raba takih stavkov je bolj redka. Povedek je navadno izražen z dovršnimi glagoli, ker mora izraziti konec dejanja. Povedek lahko izraža dejanja s preteklikom, prihodnjikom ali s sedanjikom v pomenu preteklega ali prihodnjega. Primeri s preteklikom: *Potem je nebo raztrgal blisk, / zagrmelo je, / močan sunek je pograbil mladiko* (Kos.); *Iz-  
pod grma kraj ceste je planil zajec na polje, konja sta odskočila, voz se je sun-  
koma zamajal ter je zadel s prednjim kolesom ob kanton* (Iv. C.); *Zaživelimi smo  
znova kot družčina, / hitro smo se uredili in se znašli, / nekaj sorodniškega je za-  
tripalo med nami, z všečnimi in nevšečnimi prvinami takšne psihoze* (Koc.). Primeri s prihodnjikom: *In oživela bo soha od marmorja, / zatrepetalo bo moje  
srce; / z motnim smehljajem, ah, z usti drhtečimi, padla boš meni v ljubeče roke* (Iv. C.); *... Sonce umira in prišel bo čas — prišla bo noč nad gozdovi šume-  
čimi, / luna bo vstala nad daljno goro; glej, že s koraki boječimi, lahkimi stopajo  
sence v alejo temno* (Iv. C.).

Zelo pogosto se zgodi, da ima že katera izmed sestavin indeferentne strukture pri sebi pojasnjevalni stavek: *Na dnu kotanjic so tla pokrita s čistim borovim igličjem, / plast je tako debela, da je prožna, ponekod so skale pokrite z zelenim mahom* (Koc.); *Na starem so trgu pod lipo zeleno trobente in gosli in cim-  
bale pele, / plesale lepote z Ljubljane so cele v nedeljo popoldan z mladenči  
vesele; / bila je kraljica njih Urška brhka, plesati ni dolgo nje volja bila* (Preš.); *Ulice so bile žalostne, sive; vse sivo, hiše, ljudje, misli, ves svet, tlak je bil spol-  
zek, po cestah so se nabirale in prelivale velike luže; če je šel voz mimo, je  
škropilo na obe strani in ljudje so se umikali; neba ni bilo, od mokrih streh je  
visela siva megla* (Iv. C.).

Seznam del slovenskih avtorjev, iz katerih so primeri:

1. Iv. C. = Ivan Cankar: *Gospa Judit*, MK, 1966; *Jaz, bratje, pa vem za domovino*, Ljubljana, 1951; *Črtice*, MK, 1967; *Pesmi in Podobe iz sanj*, Ljubljana, 1968, CZ.

2. B. Zup. = Beno Zupančič, *Meglina*, MK, 1966.

3. Ing. = Anton Ingolič, *Lukarji*, 1963, Založba Obzorja Maribor.

4. Jur. = J. Jurčič: *Domen; Sosedov sin*, MK, 1961.

5. Kos. = Ciril Kosmač: *Iz moje doline*, MK, 1965; *Sreča in kruh*, CZ, 1964.

6. Finž. = F. S. Finžgar, *Pod svobodnim soncem, Povest davnih dedov*, Mladinska Knjiga, 1958.

7. Kranj. = Miško Kranjec, *Tihožitja in pejsaži*, 1945.
8. Greg. = Simon Gregorčič, *Izbrane pesmi*, CZ, 1965.
9. Vor. = Prežihov Voranc, *Samorastniki*, MK, 1958.
10. Koc. = Edvard Kocbek, *Listina*, SM, 1967.
11. Tav. = Ivan Tavčar, *V Zali*, DZS, 1966.
12. Kol. = M. Kolar, *Išči poldan*, Založba Obzorja Maribor, 1967.
13. Ker. = J. Kersnik, *Jara gospoda*, MK, 1960.
14. Top. = Jože Toporišič, *Praktična stilistika*, Jezik in slovstvo, 1966; *Besedni red v slovenskem knjižnem jeziku*, Slavistična revija, 1967; *Stilska vrednost slovenskih knjižnih veznikov*, Radovi Zavoda za slavensku filologiju, VI, Zagreb, 1964.

Jože Stabéj

SAZU Ljubljana

## IZ ZGODOVINE SLOVENSKEGA BESEDJA

**Na** — *na vso lašč*, A. Skalar, Shulla tiga premisljuana (rokopis iz l. 1643), fol. 125<sup>b</sup>, 126<sup>a</sup>: *naufolash, naufsolash, naufalosh*; **naboj** — Pohl. 1781, T<sub>1</sub><sup>b</sup>, je iz nekega hrvaškega vira zapisal: *Nawôji, ov, m.* (= naboji) Wilken an Füssen = žulji, otiski, otiščanci na nogi; le-to je l. 1789 prepisal Gutschmann v svoj slovar, str. 441, pod Wilken an Füssen, v obliki *nabaji* (tiskovna napaka za pravilno *naboji*). Vuk je v Rječniku l. 1818, stolpec 422, vknjižil *Naboj*, m. v dvojnem pomenu: 1) rana na podplatu bosonogih pešcev, 2) stena iz sphane zemlje, in v tem drugem pomenu je iz Cafovega zapisa ter Zalokarjevega rokopisnega slovarja sprejel besedo *naboj* pod 4) tudi Pleteršnik v slovar I., 625. V Pohl. in Gutschm. pomenu ter v obeh Vukovih je sprejel *naboj* samó R. A. Fröhlich-Veselič v Rječnik ilir. i něm. jezika l. 1853, str. 162; **nabor** — V. Vodnik, Slov. Bef.: Rekrutierung, *nabor* v'shold; **načelo** — *načelo*, Prinzip: Mažuranić-Užarevič 1842, 199; Obći Zagr. Kol. za god. 1846 (slovarček); Slovenija 1848, 19, 21; Janežič 1850—51: Grundsatz, *načelo*; Cigale 1860, 1194: Prinzip, s pripombo altsl. (staroslovensko) *načelo*, Nov. 1861, 163, itd.; **nadlišček** — Rastlina, volčji češnji podobna (*Atropa mandragora* L.), ki so o njej mislili, da pospešuje rodovitnost; od tod prekmursko ime *rodinščice* (Sveto pismo, I. Maribor 1959, str. 82). Dalmatin, Biblia 1584, I., fol. 19<sup>b</sup>, ni vedel slovenskega imena, zato je pustil neprevedeno hebrejsko ime *dudaim*, in pripomnil: kaj fo *Dudaim* bile, fe nemore sdaj prou véditi, nekateri menio de fo bile Lilie: eni pak je dershé sa Jagode, eni pak sa Pokalnice, kir fo v'Pshenizhni shetvi sfele; **naglič** = brzovlak, SN 1881, 110. 3: se je z *nagličem* odpeljal iz Ljubljane; **nahuskat** — a m, **nahuskanje**, **nahuskati** — Gutschm. 1789, 14: Anhetzer, *nahuskat*; Anhetzen, *nahuskati*; Anhetzung, *nahuskanje*; **najemnik** — Dalmatin, Biblia 1584, III., fol. 53<sup>a</sup>: En *Najemnik* pak; Ta *Najemnik* pak béshy, sakaj on je en *Najemnik*; Gutschm., Wind. Sprachl. 1777, 141: Bestandmann, *najemnik*; Pohl. 1781, S<sub>2</sub><sup>b</sup>: *Najemnek*, a, m. Der Miethling. Mercenarius, itd.; **nanititi** — Hip., Dict. I., 676: *filum in acum trajicere* — ein nadel einfandnen. éno shiváanko *nanititi*; **naočljiv** — Gutschm. 1789, 251: Scheinbar, scheinbarlich, scheinlich, navideshen, *naozhliu*, z vrsto primerov: *Scheinbuße*, *naozhлива pokura*, *scheinheilig*,

naozhlivu fvet, itd.; **napivek** — P. Dajnko, Lehrb. 1824, 74: *napivek*, das Trinkgeld; **narav** — i ž, **narava** — Pohl. 1781, S<sub>4</sub><sup>a</sup>: *Naráva*, e, Die Anmthung 2) Natur. Affectio. 2) Natura; V. Vodnik, Slov. Bef., zv. 57/2<sup>a</sup>: Natur, natvóra, natora, *narava*, *narav f.*; **naravoslovje** — M. Majar, Pravila . . . 1848, 12; . . . knjig o *naravoslovju*; Janežič 1850—51, itd.; **narča** — beseda *narča* — izhaja od »naročje« — pomeni obrok krme, kolikor se dá pri enem krmljenju v jasli za dvoje goved ali približno deset ovac (Joža Vršnik, Solčava, v Glasniku SED, 1. V. (1963), str. 3); **narečje** — Franjo Strehe (l. 1826): zagrebečko *narečje*. Glej Građa za povijest književnosti hrvatske. Knjiga XII. Zagreb 1933, str. 208, 210, 220; L. Gaj, Kratka osnova . . . 1830, str. 2, 10, 12 itd.: našeh *narečjih* (dialekt), vu horvatskem *narečju*, naše *narečje*; Zbir. 1835, 10: *Narčje*, a, n. dialectas, Mundart; S. Vraz, Navuk v peldah. V Gradci 1836, predgovor IV, V: Toliko od isreka (pronuntiatio) in *narezhja* (dialectus). V. Vodniku pa je pomenilo v Pifmenošti 1811, 173, *narezhje* adverbium; Guts. 1789, 190, je zapisal za Mundart sgovorljivo, pregovornost, jesikna visha. M. Majar, Nov. 1844, 12: približovati se *narečju* (večkrat); M. Majar, Pravila . . . 1848, Predgovor IV: *narečje* Dialekt, *podnarečje* Unterdialekt; **natolcevanje** — Majhine Bukvize . . . v' Gradzi 1814, 121: falscher Argwohn, krivo *natolcevanje*; **natres**, **natresk**, **natrosek**, **natrst**, **netresk** — Vremenska zelišča, ki so imela moč, da odvajajo strela, nevihto in točo, so sadili [Slovinci] celo na slamnate strehe svojih hiš, o čemer nas spominja celo ime *netresk* (sempervivum tectorum): E. Deisinger v Slov. učitelju XXXXI. l. (1940), 64; zapisi v slov. književnosti so že stari; **navan** — P. Dajnko, Lehrb. 1824, 140: *naváni*, a, o d. d. etwas leere; **navariti** — Apostel, Dict. 1760, 23: Anlöthen, *navarim*, Abusive nalotam, ati; **navidezen** — Glej pri naočljiv; **nebeška**, **nebeškati**, **nebeškati se** — J. Ogrinec, SG XI. l. (1868), 97: Slovenski otroci, kedar sedé okoli *nebeške* in se *nebeškajo*, kriče veselo; J. Ogrinec, Zvon I. (1870), 184. gruče deklic in fantičev, ki sedeč okolo v tla zasajene rogovilke *nebeškajo*; **nebeza** — V. Vodnik, Slov. Bef., zv. 36/7a: Gaum, *nebesa*, nébo; **nehanje** — za reklo: dejanje in nehanje, ki je napravljeno po nemškem das Tun und Lassen, je pripisal A. Breznik v Plet. I., 687, pravilno slovensko: delo in opravilo, kakor že beremo v Sacr. promtuarium Janeza Svetokriškega V., l. 1707: fledni ima oftati v' fvojm ftanu, inu per fvojm delli inu opravili; **nehati** — pustiti — U. Jarnik, Sber lépih ukov, 1814, 4, 93: s befedo ni nihi *nehala* h' konzu priti; [kosa] je shla na palho, de bi se poshivéti mogla, in *nehala* je kosle v — hlevi saperto; **neprikladen** — Apostel, Dict. 1760, 25: übl anstehn, *neprikladnu* je; **nič** — reklo: *nič je za oči dobro* je zapisal npr. že J. Svetokriški v Sacr. promtuarium. V. del (l. 1707), str. 386: *Nezh* nei sa drugu dobru, ampak fa ozhy, sa vfe drugu je hudu, inu shkodlivu; Murko, Slow. Sprachl. 1832, 131: *nizh je sa ozhi dobro*; Cigale 1860, str. 1096: das Nichts ist für die Augen gut, *nič je dobro za oči*, itd; Avgust Musič je razložil v RDHV III. l. (1926), str. 20, izvir tega rekla takole: »Zdravilo za oči (cinkov hidroksid) imenovalo se je zaradi bele barve »Nix alba« pa, ker se je nix [= sneg] vzelo kot nichts [= nič] tudi Nihilum album [= belo nič]. To je v našem primeru prevedeno z nič, ki je dobilo pomen, da je za oči dobro, če nič v njih ne pride«; **ničvreden** — Enu Mala Besedishe 1789, 109: ta Grund je slabu inu *niz[h] vrednu* obdelan . . . schlecht bearbeitet; ima že Meg<sup>2</sup> l. 1744, med prvimi pa Meg.<sup>1</sup> 1592, S<sub>4</sub><sup>b</sup>: Vngeacht. nullius momenti. *nizh vredén*; **nikoli** — V. Vodnik, Slov. Bef., zv. 57/12b: Nimmer — auf Sanct Nimmerstag ob fvetim Nikólu (zapisal 4. jan. 1806); **nitnik** — Gutsm. 1789, 315: Tacht, fvezhni *nitnik*, fvezhilu, tufha, taht, fushel, ftenj, m.; **nogavica** — J. Mikalja, Blago Jezika Slovinskega,



1649—51, str. 333: *nogavica* Calzone hoc femorale, is; za njim in drugimi tudi Fr. Sušnik-Jambrešič, Lexicon l. 1742, 985: Tibiale, Hlachicza. mala *nogavicza*; od tod Gutsm. Wind. Sprachl. 1777, 142 (in še večkrat) Strumpf, *nogaviza*, v besednjaku l. 1789, str. 310 in 527: *Nogaviza*, *nogoviza* (to je vzel iz Pohlina 1781!), Strumpf; Pohl. 1781 (iz Belostenca?), T<sub>3</sub>a: *Nogoviza*, Der Strumpf. Tibialia; V. Vodnik, Slov. Bef.: Strumpf, der, *nogoviza*; M. Ravnikar, Abezednik 1822, 15: *nogovize*; Murko 1833 v obeh slovarjih: *Nogaviza*, s pripombo, da je to novozložena beseda in le redko v rabi, itd.; **nogavičar**, **nogavičen** — Gutsm. 1789, 310: Strumpfstricker, Strumpfstrickerin, *nogavizar*, *nogavizarza*; J. N. Primic, Bukvar 1814, 91: pri *nogavizhnim* pletavzu (*nogavizharju?*); Murko l. 1833 v obeh slovarjih, itd.; **nos** — za *nos voditi*; v italijanščini: menar alcuno per il nafo, je zapisal prednje reklo že Megiser l. 1592 v slovarju na fol. Q2<sup>a</sup> pri geslu Triegen, fallere, noriti. V preurejeni izdaji Meg. slovarja l. 1744 pa so prireditelji zapisali na fol. Oo<sub>1</sub><sup>a</sup>, Ool<sup>b</sup>: *fa nues vodit*; wie lang wirst du mich noch triegen, koku dougu me she bosh *fa nues vodou*; da je bilo reklo pri Slovencih domače je potrdil tudi Rogerij-Krammer v *Palmarium empyreum*, I. del (l. 1731), str. 304: [G. Bug] le nâpûfty, kakòr právimo: fa nufs vódit; drugo reklo: z *nosom* *podpirati zemljo*, beremo že l. 1643 v rokopisni Skalarjevi Shulli tiga premishluuana, fol. 293<sup>b</sup>: Toie suesti periateli, ker so se ti od kriuali pred toim truplam bodo *nos* satsiskali — ... sapushen ueni trugi milo leshish. Ino toiga prebiualisha *streho snofsam* gori *der/shish*; potrdilo, da je reklo še dandanes živo, imamo v Ljudski pravici, Ljubljana, 15. febr. 1958, štev. 38.5: *bi že zdavnaj z nosom podpiral zemljo*; **nosorog** — V. Vodnik, Slov. Bef., zv. 57/1<sup>b</sup>: Nasehorn, Rhinzeros, das *nosoróg* (zapisano 2. jan. 1806); **notenje**, **noteti** — V. Vodnik, Slov. Bef., 57/9<sup>a</sup>: Nichtwollen, das *noténje*; zv. 54/16<sup>a</sup>: Mögen d. i. wollen, lust haben 1. Im Indicative hoteti, nicht mögen *notéti nozhem* (zapisano 23. dec. 1805). **novotar** — Ig. Orožen, Celska kronika l. 1854, str. 307: *Novotar*, Neuerer, in že prej pri Vodniku.

**Občen** — ima že Meg., Thes. Pol. 1603, I., 299: Communis. Germ. gemein. Slav. (= slovenski) gmain, Dalmatice *opzhen*, kar je vzel iz Vrančičevega slovarja l. 1595; M. Vrtovec, Kmet. kemija 1874, 43; Nov. 1848, 128: *občin zbor*, 141: *občni prid*; Nov. 1850, 111: *občni zbor*, itd.; **občestvo** — [J. Alič.] Majhine Bukvize branja ... v Gradzu 1814, str. 37, 65: Gemeinschaft der Heiligen, gmajno (*opzhestvo*) fvetnikov; Die Gemeinschaft — Drushina (Gmaina, *opzhestvo*); M. Ravnikar, Zgodbe II. (1817), 270: *opzhestvo*; Murko l. 1833 v obeh slovarjih: *obzhéftvo*, die Gemeinde, Gemeinschaft; Janežič 1850, 243: Gemeinschaft, občestvo, itd.; **občinstvo** — Sušnik-Jambrešič. Lexicon 1742, 125: Communitas, Obchina, *Obchinsftvo*; P. Dajnko, Kmet Izidor, 1824, 33: med velikim keršanskim *občinstvom*; Murko 1833, slov.-nem., 268: *obzhínstvo*, die Gemeinde; Janežič 1850, 243, 399: Gemeine Wesen, Publikum, *občinstvo*, ljud, 1851, 206: občinstvo, Gemeindewesen, Publikum; **obdelovanje** — A. Čebul, Enu Mala Besedishe 1789, 111: to skerbnu *Obdelovanje yashiga* Grunta — die sorgfältige Bearbeitung; **obednica** — V. Vodnik, Slov. Bef., zv. 70/13a: Speisesaal. Speisezimmer, obedifhe, *obedniza*; **obilnina** — Nov. 1863, 333, 334: *obilnina* (Luxussteuer); **obinčkati** = oplaziti, obrcati, F. S. Finžgar, Gospod Lovro (Pomladni glasi 1895, str. 71): Tudi po licu gâ je *obinčkala* jedna kopriva; **objédje** — Pohl. 1781, T4<sup>b</sup>: *Objédje*, a.n. Die Konfektur. Bellaria; **oblon** = balon, Iv. Navratil, Vedež 1850, str. 408, 409: *Oblon*; Janežič 1851, 211: *Oblón*, Balon, Bleiweis v Nov. 1859, 221; Cigale 1860, itd.; **obračun** — Gutsm. 1789, 5: Abrechnung, odrazhun, *obrazhun*; Murko 1833,

nem.-slov. 20: Abrechnung, *obrazhún*; Janežič 1851, 213: *Obračún*, Berechnung, itd.; **obratek** — G. Majcen, Janežičeva Slovnica, Ponatis iz DS, Ljubljana 1905, str. 5: Seme narodne svobode, ki se je ob *obratku* zadnjih stoletij oživilo; **Obrazec** — Nov. 1859, 360: po tem *obrazcu* (formularji); Janežič 1850-51 ima le: obrazek, zka, Formular, Muster; **obred** — M. Majar, Pravila ... 1848, 31: samo za cerkvene *obrede*; **obrobec** — Nov. 1845, 164: On (obertnik Franc Sajkota na Dunaji) je namreč naredbo znašel, ... *obrobc* (porte) itd. takó izdelati; **obrtnik** — Nov. 1843, 1, 2, 1844, 152, 1845, 164 itd.; Janežič 1851, 207: *Obèrtnik*, Betriebsame, Gewerbetreibende, itd. **obsad** — V. Vodnik, Slov. Bef., zv. 36/4<sup>b</sup>: Garnision, *obsád*; Murko 1833, Janežič 1850-51, 1867, nimata; Cigale 1860, str. 574, ni sprejel, marveč je zapisal posada, posadka, garnizon, zato tudi Plet. nima; **obstebrati** — Gutsm. 1789, 5: Abpflöcken, *obstrebati*, konzhe stebre staviti; **obstrtje** = obstretje — Pohl. 1781, U<sub>2</sub><sup>a</sup>: Obftertje, a,n. Der Umschein, Glanz, je naredil Pohl. po glagolu obftreži, obftrem, Umgeben, Circumfulgere (r. t.), kar je lepo, je dobro, kakor je pripisal Breznik v svoj Plet. slovar; **obžeti** — A. Breznik, Vezhna Pratika (mariborska izdaja okrog l. 1808), str. 60: Pphenizo, aku je gofta, inu velka, *obsheti*; **ocvetličenje, ocvetličiti** — Gradimo, 1. III., šte. 26, Ljubljana, 30. jun. 1950, str. 4: Zakaj pri nas še nismo *ocvetličili* oken? ... pa mu bomo prav radi pomagali z *ocvetličanjem* oken; **ocvirkovica** — P. Skuhala, Povesti ... Maribor 1910, 128: *Ocvirkovica* je kaj tečna narodna hrana iz svinjetine.

(Se bo nadaljevalo)

## AKADEMIJIN SLOVAR SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA

Jože Toporišič

Filozofska fakulteta Ljubljana

### ANKETE ZA DOLOČITEV NAGLASNEGA MESTA TER KAKOVOSTI IN KOLIKOSTI NAGLAŠENEGA SAMOGLASNIKA

1. Kot svoječasni glavni poročevalec za pravorečna in pravopisna vprašanja v novem akademiskem slovarju slovenskega knjižnega jezika sem se med drugim zaustavil tudi ob vprašanju kolikosti in kakovosti naglašanih *o* in *e* v priponskih obrazilih deležnika na *-oč* in *-eč*, ki ju je na svojski način normiral SP 1962, sicer na pobudo moje razprave,<sup>1</sup> drugače kot bi glede na resnično govorjenje kazalo. Da bi zadevo, kolikor se da, razčistili, sem sestavil naslednje besedilo, ki so ga (kot vsa naslednja) izbrani diktorji brali v magnetofon, magnetofonske zapiske pa sta nato identificirala J. Toporišič in A. Bajec:

*Kot je znano, je Oblomov junak istoimenega romana Gončarova. Znan je po tem, da je prebil dneve in dneve sedeč v naslonjaču ali ležeč napol buden v svoji udobni postelji. To mu je bilo nekako všeč. Njegov duh pa ni bil morda*

1. Prim. JiS 1958/59, 48—50: Še o naglasu nedoločnih glagolskih oblik.

len, neokreten ali celo pokvečen, temveč bister, a vendarle preveč obotavljajoč se. Tudi njegov izgled je bil pridobivajoč. Sploh je bil še živ in je opazil Olgo, plemiško dekle, ki je dan najraje prebila prebirajoč tedanje pesnike in pisatelje in po potrebi se sprehajajoč po lepi okolici vil, kjer je stanovala. Opazila je, kaj se z Oblomovom dogaja v zvezi z njo, zato se ni prestrašila, dobro ga poznavaajoč, ko je na sprehodu, skrivoma ga opazujejoč, prestregla vroč, skoro žgoč sijaj njegovih oči. Vendar je bil Oblomov preboječ, kljub vsemu premalo goreč v svojem prizadevanju za tisto, kar se mu je razodevalo kot sreča. To se mu je maščevalo. Naneslo je namreč, da se je preselil na viborško stran in dalj časa ni mogel k Olgi, ker so mostove zaradi pomladanskega vodovja razdrli. Nekoč je sploh iz svoje sobe opazil, da je laket njegove gospodinje ves lep in bleščeč. Sprehajajoč se po sobi, je sicer še pogosto mislil na Olgo, toda bleščeči stanodajalkin komolec je vseeno postajal res preveč bleščeč, da ga ne bi bil upošteval. Olga seveda ne bi bila zadovoljna, ko bi to vedela. Ves rdeč je postal ob tej misli, saj jo je iz pisma videl, kako mu piše, roteč ga in zaklinjajoč, naj vendar ne ostane na drugem bregu. Toda njegova gospodinja je znala tudi dobro kuhati, kar je dokazoval njegov trebuh, ki je bil vedno bolj pozornost zbujujoč. Sicer je pa tudi sicer vse proč in prav je, da je tako, si je rekel, premišljujejoč vso zadevo, pravzaprav boreč se s svojo boljšo polovico, hoteč urediti stvari ali pa jih priznati, kot so bile. Olga ga je spomladi sama šla obiskat in se je gredoč preko mostu ozrla v Nevo, ki je valeč grmade ledu, hitela nasproti Baltiku. Oblomov mostu ni priznal in tudi s pomladjo ni bil zadovoljen, kot da bi se je sramoval. Samo včasih ponoči je stokajoč sanjski vzdih nekaj razodeval, toda slišala ga je samo noč. — Pa je le nemogoč, si je priznala Olga, namreč Oblomov, objemajoč svojega nemškega moža, ki je bil spodbujajoč primer.

To besedilo, ki sem ga pripravil kot obnovo Oblomova, je bralo 14 poizkusnih oseb: J (M. Janežič), C (M. Cedilnik), Dr (V. Drešar), D (M. Dolenc), M (D. Maher), P (B. Pleničar), Kr (M. Kranjec), B (V. Baebler), U (B. Urbančič), Š (R. Štefan), S (S. Sever), Vi (J. Vidmar), K (M. Kačič) in V (M. Veselko). Rezultati so po Toporišičevem poslušanju naslednji:

Oblike na -eč so izgovorili vsi kratko in široko razen v preglednici navedenih:

										Skupaj:
sedeč	C	Dr	Kr	B						10— 4
ležeč		Dr	Kr	B						11— 3
preboječ			Kr		K?					12— 2
goreč		Dr	Kr							12— 2
bleščeč		Dr	Kr			Š	D			10— 4
bleščeč	C?	Dr	Kr			S	D			9— 5
roteč		Dr				S	D			11— 3
boreč		Dr	Kr			S				11— 3
hoteč		Dr	Kr	B		S				10— 4
valeč	C?	Dr		B						11— 3
rdeč		Dr								13— 1
Skupaj 11	3	10	8	4	1	4	1	3		120—34



Preizkusni besedi *všéč* in *prevéč* so izgovorili vsi, kot je zapisano. Od 154 možnih realizacij je samo 34 z dolgim ozkim *e*, kar znaša 22 0/0. *-éč* naglašujeta predvsem Dr in Kr (skupaj 18 primerov od 34); to je njiju narečni izgovor (Dr) oz. individualna posebnost (Kr). Za S menim, da tako govori (v 4 primerih od 14) zaradi »šole« ali pa meša, kakor priložnostno še drugi navedeni.

Edino pravilni zapis v slovarju je torej *-èč*, in sicer ne glede na to, ali gre za prislovno ali prilastkovno rabo (med atributivno rabo štejem tudi primere, kjer je deležnik povedkovo določilo).

Oblike na *-oč* so izgovorili vsi dolgo razen v preglednici navedenih:

<i>obotavljajoč</i>	Vi	K	V																	11—3
<i>pridobivajoč</i>	Vi		V	Š	B															10—4
<i>prebirajoč</i>	Vi			Š?																12—2
<i>sprehajajoč se</i>	Vi																			13—1
<i>poznavajoč</i>	Vi					C?														12—2
<i>opazujoč</i>	Vi		V																	12—2
<i>žgoč</i>	Vi		V		B			P		J										9—5
<i>sprehajajoč</i>	Vi																			13—1
<i>zaklinjujoč</i>	Vi																			13—1
<i>zbujajoč</i>			V	Š?	B						S		M?							9—5
<i>premišljujoč</i>	Vi		V																	12—2
<i>gredoč</i>												K	M							12—2
<i>stokajoč</i>	Vi									J?										12—2
<i>nemogoč</i>	Vi?				B		D		U	J	S?									8—6
<i>objemajoč</i>	Vi							P?		J										11—3
<i>spodbujajoč</i>	Vi		V							J?										11—3
<i>vroč</i>	Vi	K	V	Š	B	C	D	P	U			K	M							3—11
	15	2	8	4	5	2	2	3	2	5	2	2	3							183—55

Preizkusne besede *nekóč*, *pròč* in *nóč* so naglasili vsi, kakor je zapisano. Od možnih 238 realizacij je *-óč* dobilo 183 primerov, samo 55 pa *-òč*, kar znaša procentualno 77 0/0 — 23 0/0. Pri tem akcentuiranju izstopa kot prava posebnost Vi (15 primerov z *-òč*), deloma še V (8 primerov z *-òč*). Ta dva sta posebneža, posebno Vi, in ju ni mogoče upoštevati v knjižnem jeziku. Vse druge primere z *-òč* imam za zagovorjene (primer negotovost pri Š dvakrat, pri C enkrat, pri P enkrat, pri J dvakrat, pri S enkrat, pri M enkrat — skupaj 8-krat), kolikor ne gre za besede *žgoč*, ki se tako naglašuje kot pridevnik, in *vroč*, *nemogoč*, ki sta čista pridevnika. Vi si je tako naglaševanje verjetno priredil ali pa je narečno, V meša.

Če upoštevamo vse povedano, je treba reči, da se deležnik na *-č* izgovarja v vseh položajih kot *-óč*; kratek ali dolg je lahko le pri pridevnikih *vroč*, *žgoč* in *nemogoč*. To bi bilo treba sprejeti v slovar, drugo je teorija.

Iste magnetofonske posnetke je poslušal in si zapisoval izgovor deležnikov na *-č* samo še Bajec. Tu je njegovo zapisovanje:

- J : -eč kratko, -oč dolgo, vendar žgòč, *gredoč?*, *stokajòč*, *objemajòč*;  
 C : -eč kratko, -oč negotovo;  
 Dr : -eč večinoma dolgo, a *bojèč*, -oč večinoma dolgo;  
 D : -eč večinoma kratko, nekaj dolgo, -oč vedno dolgo;  
 M : -eč kratko, -oč dolgo, vendar *zbučajòč*, *gredòč*;  
 P : -eč kratko, -oč nejasno;  
 Kr : -eč dolgo, -oč dolgo;  
 B : -eč oboje, -oč oboje (6 dolgo, 4 kratko?);  
 U : -eč kratko, -oč 10 dolgo, 4 kratko;  
 S : -eč kratko, -oč kratko in dolgo (navaja samo *gredòč*);  
 Š : -eč parkrat kratek, nato dolg, -oč vedno dolg;  
 Vi : -eč kratek, -oč kratek;  
 K : -eč kratek, redko dolg(?), -oč enkrat? kratek, sicer dolg;  
 V : -eč kratek, -oč kratek in dolg.

Primerjaj to za statistiko manj uporabno zapisovanje s Toporišičevim, ki kaže natančno distribucijo po besedah in poskusnih osebah: v glavnem je le skladje.

2. Naslednja anketa je obravnavala izgovor naglašene samoglasnika v obliki za im. (tož.) edn. moškega spola zloženih pridevnikov tipa *črnogled*, *brzonog* ipd. Za to anketo sem pripravil namesto strnjene besedila naslednjo vrsto stavkov:

*Ti si mi preveč črnogled človek.*

*Jelen je sicer brzonog, košuta je pa še bolj brzonoga.*

*Dolgozob star merjasec je lahko prav nevaren.*

*Ima prav moderen ostrorob avtomobil.*

*Jastreb je ostrook ptič. Res je ostrook.*

*Martin je širokega obraza in še toponos povrhu.*

*Preveč brzoplet si, sicer pa pošten.*

*Miha je bil brzopet deček, to je treba priznati, a tudi ti si brzopeta.*

*Nogometaš mora biti brzokrak in ne prav praznoglav.*

*Razoglav in bosonog se je sosed pognal za tatom.*

*Brzonogi Ahil je bil ranljiv samo v peto.*

*Srborit si, da kar ni imeti opravka s tabo.*

*Samson je bil preveč dolgolas; to ga je pokopalo.*

*Kratakorep pes je dvignil iz zoreče pšenice jerebico.*

*Janezov jazbečar je prav posebno kratkonog; ne bi verjel kako.*

*Če je ta psica dolgorepa, potem sploh noben pes ni kratkorep.*

*Včeraj je spal pri nas raztrgan, dolgograd berač.*

*Dolgodlak pes je lahko prav lep, če je čist in dobro rejen.*

*Hrt je menda dolgoglav, gotovo je dolgoglav.*

*Naenkrat se je znašel pred mano dolgokrak fantin; kdove od kod je priletel.*

*Ni čudno, da je sosed tako dolgorok, ko neprestano vleče in gara.*

*Naš narod je šel skoro golorok nad sovražnika.*

*Ta gosak je lepo dolgovrat, petelin pa repat.*

*Sosedov je bil takrat še mlad in črnograd, danes je star in sivolas človek kakor jaz ali ti.*

Tudi stol je že ves črvojed.  
 Ta medved je travojed polepuh.  
 Mesojed medved je prava nadloga.  
 Ta človek ima jezik kot krava rep.

Te stavke je bralo samo 8 diktorjev: C, D, J, P, B, U, M in V. Na magnetofon posneto so slušno identificirali: Ba = A. Bajec, Lo = T. Logar, Ri = J. Rigger, To = Toporišič. Zapise identifikacij sem obdelal in dobil naslednjo preglednico (v vsakem stolpcu so najprej zapisane identifikacije Ba, nato Lo, Ri, To; prečrtana ničla zaznamuje neidentificiran primer:)

Preglednica primerov z o in e:

	Dolgo in ozko izg. primerov	Kratko in široko izg. primerov	Dolgo in široko izg. primerov
1. črnogled	6 + 6 + 6 + 6 = 24	2 + 2 + 2 + 2 = 8	0 + 0 + 0 + 0 = 0
2. brzonog	6 + 6 + 6 + 6 = 24	2 + 1 + 2 + 2 = 7	0 + 1 + 0 + 0 = 1
3. dolgozob	7 + 7 + 8 + 8 = 30	1 + 0 + 0 + 0 = 1	0 + 0 + 0 + 0 = 0
4. ostrorob	8 + 7 + 8 + 8 = 31	0 + 1 + 0 + 0 = 1	0 + 0 + 0 + 0 = 0
5. ostroke	7 + 8 + 8 + 8 = 31	1 + 0 + 0 + 0 = 1	0 + 0 + 0 + 0 = 0
6. ostroke	7 + 7 + 8 + 7 = 29	1 + 1 + 0 + 1 = 3	0 + 0 + 0 + 0 = 0
7. toponos	5 + 5 + 5 + 5 = 20	3 + 2 + 3 + 2 = 10	0 + 1 + 0 + 1 = 2
8. brzopet	2 + 3 + 2 + 2 = 9	6 + 5 + 6 + 6 = 23	0 + 0 + 0 + 0 = 0
9. brzopeta	∅ + 4 + 3 + 4 = 11	∅ + 0 + 0 + 1 = 1	∅ + 4 + 5 + 3 = 12
10. bosonog	7 + 8 + 8 + 8 = 31	1 + 0 + 0 + 1 = 2	0 + 0 + 0 + 0 = 0
11. kratkonog	8 + 8 + 8 + 8 = 32	0 + 0 + 0 + 0 = 0	0 + 0 + 0 + 0 = 0
12. bosonogi	∅ + 8 + 8 + 8 = 24	∅ + 0 + 0 + 0 = 0	∅ + 0 + 0 + 0 = 0
13. kratkorep	3 + 3 + 3 + 2 = 11	5 + 5 + 4 + 6 = 20	0 + 0 + 0 + 0 = 0
14. kratkorep	4 + 3 + 4 + 4 = 15	4 + 5 + 4 + 3 = 16	0 + 0 + 0 + 1 = 1
15. kratkorepa	∅ + 7 + 7 + 7 = 21	0 + 0 + 0 + 0 = 0	∅ + 1 + 1 + 1 = 3
16. rejen	∅ + 0 + 0 + 0 = 0	∅ + 8 + 6 + 7 = 21	0 + 0 + 0 + 0 = 0
17. dolgorok	6 + 6 + 6 + 6 = 24	2 + 2 + 2 + 2 = 8	0 + 0 + 0 + 0 = 0
18. golorok	6 + 7 + 7 + 7 = 27	2 + 1 + 1 + 1 = 5	0 + 0 + 0 + 0 = 0
19. črvojed	7 + 7 + 7 + 7 = 28	1 + 1 + 0 + 1 = 3	0 + 0 + 0 + 0 = 0
20. travojed	5 + 7 + 7 + 7 = 26	3 + 1 + 1 + 1 = 6	0 + 0 + 0 + 0 = 0
21. mesojed	∅ + 8 + 8 + 8 = 24	∅ + 0 + 0 + 0 = 0	0 + 0 + 0 + 0 = 0
22. rep	7 + 5 + 2 + 2 = 16	1 + 3 + 3 + 4 = 11	0 + 0 + 3 + 2 = 5

Naslednja preglednica pa razodeva identifikatorje za stolpca 2 in 3:

1. è govorila C, V po zap. Lo, Ri, To
2. ò govorila C, V
3. Lo ni zapisal za R, Ri? pri P
4. Lo C ò, Ri D?, To C?
5. Lo C tudi ò, To C?
6. Lo C ò, To ni zapisal za C



7. Lo C, V ò, J ò, Ri CV ò P ó?, To J ò V ó?
8. Lo CJBUM è, Ri CJBUMV?, To CJBUMV è
9. Lo V é? DLP é?, Ri DJP é, To DJP é
10. Lo V ó?
11. ———
12. Ri D?, To C?
13. Lo CDJPB è, Ri C è? U? DPB è, To DV è? CPBU è
14. Lo CDPBU è, Ri Dé? CJBV è, To CJV è B è?
15. Lo P é, Ri B é, To B è
16. Ri DB Ø, To D Ø
17. Lo CV ò, Ri V ò, To CV ò (V ò srednji)
18. Lo C ò, Ri U ò D ò?, To C ò
19. Lo C è, Ri C Ø, To C è
20. Lo P è, Ri B è, To P è
21. ———
22. Lo PBV è, Ri DB? M è PUV é, To DM è? PBUV è

Iz Bajčevega (Ba) zapisa kvantitete in kvalitete ni razvidno, katera poskusna oseba je govorila namesto *é*, *ó* bodisi *è*, *ò* bodisi *ê*, *ô*.

Od 18 zloženek z naglašnim *o* ali *e* v zadnjem zlogu imajo samo *brzopet*, *kratkorep* in *kratkorep* redkeje *é* kakor *è*; razmerje je: 9 — 23, 11 — 20, 15 — 16. Pri drugih 15 zloženkah je razmerje med tipoma *é* in *ó* in *è* *ó* kakor 88 % — 12 %. Za besedo *brzopeta* je razmerje 11 *é* — 1 *è*? — 12 *ê*, za besedo *bosonogi* 24 *ó* — 0 — 0 in za besedo *rep* 16 *é* — 11 *è* — 5 *ê*.

Za zloženke z *o*-jevskim naglašnim vokalizmom je v slovar sprejeti kar *ó*, saj je samo pri *toponos* razmerje 20 — 10 — 2, sicer pa ima *ó* prevladujočo večino. Za *-pet* in *-rep* je priporočljiva varianta *è* / *é*, *brzopeta* bi bilo mogoče dovoliti *é* / *ê*.

In sedaj še preglednici za primere z naglašnim *a*:

	Dolgo izgov. primerov	Kratko izgov. primerov	Negotovo izgov. primerov
1. brzokrak	4 + 3 + 3 + 4 = 14	4 + 5 + 5 + 4 = 18	0 + 0 + 1 + 0 = 1
2. praznoglav	2 + 1 + 2 + 5 = 10	6 + 7 + 5 + 3 = 21	0 + 1 + 2 + 3 = 6
3. razoglav	3 + 5 + 5 + 5 = 18	5 + 3 + 2 + 2 = 12	0 + 2 + 1 + 3 = 6
4. dolgolas	5 + 6 + 5 + 6 = 22	2 + 2 + 3 + 2 = 9	1 + 0 + 2 + 0 = 3
5. dolgograd	6 + 5 + 5 + 6 = 22	2 + 3 + 3 + 2 = 10	0 + 0 + 0 + 1 = 1
6. dolgograd	6 + 4 + 3 + 3 = 16	2 + 4 + 5 + 5 = 16	0 + 0 + 3 + 0 = 3
7. dolgograd	2 + 5 + 3 + 3 = 13	6 + 3 + 5 + 5 = 19	1 + 2 + 1 + 0 = 4
8. dolgograd	2 + 4 + 3 + 4 = 13	6 + 4 + 5 + 4 = 19	1 + 0 + 1 + 1 = 3
9. dolgograd	3 + 3 + 2 + 3 = 11	5 + 5 + 6 + 5 = 21	0 + 0 + 2 + 0 = 2
10. dolgograd	5 + 5 + 4 + 7 = 21	3 + 3 + 4 + 1 = 11	0 + 0 + 1 + 1 = 2
11. repat	Ø + 4 + 3 + 2 = 9	Ø + 4 + 5 + 6 = 15	0 + 0 + 3 + 2 = 5
12. črnograd	4 + 3 + 2 + 5 = 14	4 + 5 + 3 + 3 = 15	0 + 0 + 2 + 1 = 3
13. sivolas	4 + 3 + 3 + 6 = 16	3 + 5 + 4 + 2 = 14	1 + 0 + 1 + 0 = 2

Naslednja preglednica kaže, pri katerih diktorjih so identifikatorji spoznali kračino in pri katerih so bili v dvomih:

1. Lo CDUMV à	Ri CDUMV à	To CUMV à BC? V? D?
2. Lo CD? JPBUV à	Ri BC à? JPUV? à	To JDU à
3. Lo D à? V à C?	Ri PJU à V á?	To DC? JÜ à P?
4. Lo CU à	Ri CP? U à	To CU à
5. Lo CUV à	Ri CUV à	To C? U à J?
6. Lo CJBU à	Ri CP? BUV à DJ á?	To CJBUV à
7. Lo CP à	Ri CJP? UV à	To CDJUV à
8. Lo JPUV à	Ri JPUM? V à	To JPUV à B? á
9. Lo CPUMV à	Ri CDPUMV à JB á?	To CPUMV /M á?
10. Lo CUV à	Ri CP? UV à	To Uà V? á
11. Lo CJUV à	Ri CJP?UV à BD á?	To CD? JPUV à
12. Lo CDJUV à	Ri C? D? JUV à P Ø	To JUV à
13. Lo CDJUV à	Ri CDUV à J á? B Ø	To UV à

Pri teh zloženkah bi se bilo najbolje odločiti za varianti á/à. Celo *repat* so naglaševali sedaj z á sedaj z à. — Pri ocenjevanju posameznih informatorjev so Lo, Ri in To bili pogosto različnega mnenja (Kako je z Ba, se iz njegovega zapisa ne vidi). Precej je tudi nesigurnosti. Primerjaj spodnjo preglednico v kateri so na levi z velikimi črkami zaznamovani diktorji, pred ulomčnim oklepajem identificirani dolgi, za njim pa kratki samoglasniki:

	Co	Ri	To
C	2/10	1/10	6/ 6
D	6/6 (2?)	8/ 4	9/ 3
J	5/ 7	7/ 5	4/ 8
P	9/ 3	3/ 8 (4?)	9/ 3
B	8/ 4	9/ 1	10/ 2
U	0/12	0/12	0/12
M	9/ 3	9/ 3	10/ 2
V	3/ 9	2/10	5/ 7
	42/54	39/53	53/43

Zanimivo in ilustrativno je, da drugo branje poizkusne osebe J ni bilo enako prvemu pri naslednjih besedah: *toponos*, *brzopet*, *dolgolas?*, *kratkorep*, *dolgovrat*, *golorok*.<sup>2</sup>

3. Pri svojih študentih in drugje sem postal pozoren na izginevanje kračine pri deležniku na -l, če je pred -y samoglasnik e (predvsem glagoli na -eti, -im in e-tie-jem. Spet sem sestavil primerno besedilo.

2. V pravorečno-pravopisni komisiji je bilo približno v tem smislu tudi sprejeto stališče za novi slovar knjižnega jezika.

Skopuh je zelo rad štel denar, ki ga je imel ko plev.  
 Tone je koruzo oplel, ječmen pa požel.  
 Ostrmel in zavzel se je nad čudežno lepoto.  
 Potok je žuborel in pel, kakor da bi bil tudi sam vesel.  
 Preštel sem ves denar, vzel pa prav nič.  
 Ko bi bil res imel, po čemer je tako hrepenel, bi si želel še več.  
 Kje si pa sedel?  
 Vzel je, kar si mu pripravila, in odšel.  
 Ta list je že močno orumenel in skoraj preperel od starosti in vlage.  
 Če boš uspel, le glej, da se ne boš prevzel!  
 Omedlel je, premislite, omedlel, ko je videl tisto kri!  
 Plevel je zelenel, da je bilo kaj, krompir pa je bil skoraj uvel.  
 Kruh mi je pošel, kje bi vzel drugega?  
 Kanarček se je malce ogrel, potem pa začel peti.  
 Splel sem košaro, kot ste želeli.  
 Obraz mu je potemnel.  
 Nisem rekla ne bev ne mev!  
 Sever je poti zamel; skozi okno zrem po vasi, skoraj bi kosminke štel.  
 Tiste dni je veliko mlel in si zadovoljno mel roke.  
 Objel me je in me jel ogledovati: saj sem res zrasla med tem.  
 Zavrel nam je mleka, vzel skodelice in nam potešil žejo.  
 Ivan je ves zardel zmajeval z glavo.  
 Z odra je zadonel prelep napev: vse nas je prevzel.  
 Kačji lev je zagnal na pepel in odšel v hlev.  
 To ni niti odsev prave lepote.  
 Krim odmev bo dal.

Anketa je dala naslednje. Med 637 primeri je v izgovoru spikerjev rahlo prevladovala dolžina, tj. -él: dolgih ozkih e-jev je bilo 343, kratkih širokih pa 294. Treba bi bilo pisati imél in imèl, pri čemer je -él bolj starinsko in narečno. Tip želél se še dobro drži, vendar je tudi želél že pogosto (23 — 17 primerov). Želél bi pisali — če sploh — za želél po oznaki tudi (ki v slovarju pomeni, da je manj pogostno).<sup>3</sup>

4. Nejasno je bilo tudi, kako se izgovarja nekdanji nenaglašeni jat. Besedilo za diktiranje je bilo naslednje:

— Dekle je šlo v čevljarju, ki je imel delavnico nedaleč od semenarne. Na klopi ob rečici sta dremala berača: dala jima je nekaj beličev, ki jih je imela pri sebi. Iz kleti je udarjala plesnoba, med drevesi so se belile plenice. Starejši človek je sledil dekletu z dremotnim pogledom. V gostilnici Oreh se je krepčal možak z leseno nogo, ki je sicer navadno rezljal ob mostu. Fant in dekle, ki sta sedela v obetajoči se mesečini ob rečici, sta se nečemu smejala. Ona je z levico nekam kazala. Bogve kakšne reči in resnice sta reševala. Pri železniškem prelazu je stari človek še vedno rezljal kipce, na vrtu za črevarno so se sušila čreva in napihnjeni mehurji, podobni mehovom. Hiše so se vedno bolj redčile. Kmetje so po peščenem cestišču vozili domov seno. Nekje je z vso silo pela sekira, kresnice

3. Pravorečno-pravopisna komisija za novi slovar pri SAZU se je odločila za -él in -él, tipa želél pa ni priznala.



so si svetile po zračnih poteh. Lepota večera je dekleta prevzela, da bi bilo skoraj zgrešilo čevljarjevo hišo.

— Potica je videti pečena.

To je beden človek, pravi bednež, kot se reče.

— Bežal je in bežal, dokler je mogel bežati. Tudi ženske so bežale, ko so pobegnile iz taborišča. Upehane so nato sedele v svojih obledelih oblekah ob vodi, ki se je bleščéča vila ob brežiču. Po bližnjih zelenih bregovih je bilo vse polno cvetov, trava se je cedila od soka. Niso prav vedeli, kam naj se podajo. — Videla, beden, beži, bežale, pobegnile, belilo, belica, beležiti, besneti, besnež, cedilo, precejen, cenen, ceniti, cestinar, v ceveh, cvetovi, zmešali, onemiti, plevel, resnica, reši se!, odrešenik, sejati, seno, semena, slepota, najljubeznivejši, lenuh, orehovina, členitev, razdeli!, kodelja, okrepi se!, lenoba, ne poleni se!, lesen.

Poslušanje posnetkov (tokrat je bilo diktorjev nekaj manj, med njimi tudi A. Radoševič = R) je dalo naslednje ugotovitve:

Če je jat nenaglašen, se izgovarja široko.

Naglašeni jat je ozek, če je akcent stalen (*béden, bédnež, bésnež*), vendar je pri D. in R. v navedenih primerih že širina: morda je na to vplivala pejorativnost. — Če je pri glagolih v sedanjiku naglas na *-im*, je v del. na *-l* v moškem spolu ednine širina (pretežno v Ljubljani) ali ožina (Dolenjska, a tudi v Ljubljani izjemoma); v velelniku je pri nekaterih glagolih samo širina (*razdéli, okrépi, preblédi* (1 manj), *bléšči* (2 manj)). Samo *poleni se* je bil vedno ozek (vendar je U., vprašan še enkrat, govoril *poléni se*) in *beži*, ki ima širino le dvakrat, petkrat pa ožino. (Pri teh dveh gre morda za vpliv (*lén*) — *léna* in *bég*.)

Predlagam pisavo: *bêžal* in *béžal* ter *razdéli*. Samo izjemoma *bêži* in *béži* oz. *poléni se* — *poléni se*.

5. Prav tako še neustaljena je velikost in deloma kakovost pri priponah *-ijan, -jan, -an, -ant, -ent, -entka, -entski, -entnost, -entstvo*. Sestavil sem naslednje stavke:

Naši konzumenti dobijo pet procentov popusta.

Kopanski župan ni le dober občan, temveč skoraj modrijan.

Protestant Trubar je moral domovino zapustiti.

Dividende so letos prav visoke.

Tale arestant je velik prevarant in intrigant; bil je liferant banan.

Vaščan, tržan in meščan se nikoli niso prav lepo gledali.

Umrli je brez testamenta in brez argumentov.

Mesec je zemljin trabant.

Gospod Dolgan je res velikán, sicer pa znan teleban in grobjan.

To je pravi pedant, sicer pa ignorant, da bi bil pravi reprezentant.

Ana je v svojem elementu, sicer so pa tudi abstinenti ljudje.

Bršljan sem dobila, goban pa ni bil niti en naprodaj.

Fant, zabušant si, da ti ga ni para.

Docenti, rekonvalescenti in prezidenti imajo skupno samo pripono *-enti*.

Dvorjan je navsezadnje tudi zemljan, če že ne državljan.

Pamet nučaj pa gvant šparaj.

Iz tega cementa bo malo fundamenta.

Tisti gorjan nosi po stari navadi samo en uhan.

Ministranta spominja na ministra prvi del besede.  
 Kongruenca je iz sintakse, konkurenca pa iz pravljice.  
 Pesjan in nebeščan imata malo skupnega.  
 Vse bi zmetal godcem v škant.  
 Marsikdo ne ve ničesar več o zakramentih, argumentih in talentu.  
 Naš Italijan ali Norvežan, ali kar že je, je pravi pogan.  
 Novi avskultant je velik pedant.  
 Pacientka, pravzaprav rekonvalescentka, študentka prava, je še zmeraj s strahom gledala instrumente.  
 Tale lokvanj mi je dal neki barjan.  
 Potrebna bi bila nova urgenca.  
 Ta sekvenca mi je pa nekako znana.  
 — Teleban, dvorjan, barjan, nebeščan, zemljan, modrijan, vaščan, bršljan, bikan, gorjan, kaplan, dekan, uhan, Triglavan, državljan.  
 — Argumenta, cementa, talenti, zakramenti, pergamenten, konventa, pretendenti, subskribenti, študenti, šmenta, recipientu, inteligentka, suficienca, abstinenca, momenti, instrumenti, akcenti, talenti, patenti, prezentski, regentski, insurgentka, inteligentka.  
 — Ignorant, trabant, pasant, prevarant, avskultant, zabušant, protestant, life-rant, intrigant, pendant, pedant, reprezentant, fant, debitant, gvant, štand, simulant, demonstrant, tangenta.

Po slušni identifikaciji sem podal naslednje poročilo:

### 1. Pripone *-ijan, -jan in -an*:

Pripona *-ijan* ima vedno dolgi *á*.

Priponi *-an in -jan* imata *a* večinoma dolg (475 — 265 primerov). Kračino imajo le najbolj pogostni (staroakutirani) primeri (*župàn, nebeščàn, občàn*). (Kratek naglašen *à* ima tudi lastnoimenski tip *Dolgàn*, kar pa ne spada sem.) Narečno — gorenjsko in dolenjsko — je kračina bolj pogosta: Kozlevčarjeva npr. ima kratek naglašen vokal pri imenih loci (kadar ne gre za lastna imena), stare akutirane primere in pejorative; Tomšič izgovarja kratko tudi imena prebivalcev, izpeljana iz lastnih imen (npr. *Celjàn*).

Priporočam naslednjo rešitev: razen izjemoma (npr. *župàn*), bi tudi pri besedah s kratkim naglašenim vokalom pisal na drugem mestu tudi dolgega. Pri besedah, ki pomenijo kaj zaničljivega (morda spada po nastanku mednje tudi *Dolgàn*), bi pisal dolgo in kratko. Besede, ki imajo ta *a* cirkumflektiran, poznajo samo dolžino (*velikán*). — Težnjo po podaljšanju vzdržujejo poleg analogije po drugih sklonih primeri s cirkumfleksom (v narečjih lahko tudi z novim akutom) v zadnjem zlogu.

### 2. Pripona *-ant*:

Prevladuje dolg vokal (243 — 142). Največ kratkih ima po lastnem zapisu Kozlevčarjeva (9 kratkih — 3 dolge), približuje se ji identifikator Tomšič (42 kratkih in 46 dolgih), potem Rigler (36 kratkih in 57 dolgih), Bajec (32 kratkih in 64 dolgih), Toporišič (23 kratkih in 73 dolgih). — Mislím, da Dolenjci zaradi vpliva narečja slišijo več kratkih, kot jih v resnici je: za posamezne besede se vidi, da so tem večkrat kratke, čim bolj stare so (*protestant, arestant*).

Predlagam: Pišimo vse dolgo, tistim, ki pomenijo kaj zaničljivega (*prevarant*), pa pustimo tudi kračino. (*Protestant gre vsaj prvotno tudi mednje.*)

### 3. Pripone -ent, -entka, -entski, -entnost, -entstvo:

Naglašeni vokal je pri teh priponah širok. Pri U in P se za -ent uveljavlja načelo: širina, pri izrazih, ki pomenijo predmet, ožina pri tistih, ki označujejo osebo. Pripona -entka je enaka priponi -ent. Pri priponi -enca se še trdno drži ožina, vendar se najde tudi že širina: dosledno pri Cevcu, nestanovitno pri R in J. Posamezne redke primere bi pri sufiksu -enca lahko pisali razen z ožino tudi s širino (npr. *konkurenca*). Tako bi izjemoma kdaj lahko pisali tudi namesto -ênta ozko, tj. -énta (*študênta in študénta*).<sup>4</sup>

6. Da je bilo veliko nejasnosti tudi pri kratkem nedoločniku (imenujem ga pogovornega), je bilo v JiS že govor.<sup>5</sup> Za diktorje sem sestavil naslednje besedilo:

*Po daljšem času je Marija hotela skočit malo v mesto in si spotoma preskrbet kakšno stvar iz trgovine. Sprva je nameravala krenit že dopoldan, ker pa je hotela kot vedno doma vse postorit, to je, postlat, pomest in stanovanje prezračit, prineset premoga in zakurit peči itd., se je vse tako zavleklo, da ni mogla it nikamor, saj je bilo že treba začeti pripravljat za kosilo.*

*Štedilnik ji je nagajal, da je bilo kaj: ni in ni hotel vleč, zato tudi goret ni moglo. Res bi si bilo dobro priskrbet plinski štedilnik, si je mislila, ko nika-kor ni hotelo prav zagoret in se razžaret. Ker si je namenila dat na mizo spet enkrat boljše kosilo, je morala z vsem kar hitet. Meso je bilo žilavo in se ni dalo prav mlet, zato ga je morala sesekljat, še prej pa seveda nož dobro nabrusit in naostrit. Potem je bilo na hitro treba stret nekaj glavíc česna, osolit, dobro premešat in dat na neprevročó mast čebule. Ko je ta začela rumenet, je pride-jala pripravljeno zmes. Seveda je bilo med tem treba uredit še veliko drugih stvari, pa tega nam skoro ni treba pripovedovat, saj vsi vemo, kako je. Morala je skratka ves dopoldan tekat in bezljat sem in tja, stat na nogah; niti za tre-nutek ni bilo časa sest, kaj šele sedet. Ker se je čas hitro odmikal, se je začela še bat, to je, začelo jo je skrbet, ali bo res vse o pravem času nared.*

*Ko je bilo vse gotovo, je bila utrujena, da se ji ni ljubilo govorit ne z otroki ne z možem, ki so drug za drugim začeli kapljat domov k skledi. Začeli so ji pripovedovat, kaj vse so doživeli. Starejši je pravil, da so se učili pet novo pesem, pri gospodinjstvu pa plest nogavice, peč jajca, seč ali sekljat meso, samo prest in plet da se niso učili, si je smrkavec upal reč. Skoraj omotična je še slišala, da je po pločnikih toliko snežnice, da je treba prav brest do pasu, skakat in poskakovat levo in desno, pri tem pa še pazit na soobčane, saj jih ne smeš poškopit in s tem razjeziti in sploh še kak -it. Ko so končno mogli sest za mizo, so otroci takoj začeli s tekom jest, tako da jih je morala svariti, naj se nikar ne bašejo tako kot . . . Mož si je po kosilu želel kaj popiti, kaditi pa zaradi otrok nikoli ni maral pri mizi.*

*Po kosilu je bilo treba vse pomiti, pospraviti in počedit, in ko se je začelo mračiti, sta se z možem res odpravila trošit denar, to se pravi, nakupovat po novih cenah.*

4. Približno tako sprejela tudi pravorečno-pravopisna komisija pri SAZU.

5. Prim. JiS 1966, 264—265; J. Toporišič — Pogovorni nedoločnik.



Obdelava govora diktorjev je dala naslednje poročilo:

Glagoli na *-áti -ám* imajo pogovorni nedoločnik na *-át; bat se* je enakokrat dolgo kot kratko, *stat* pa večkrat kratko kakor dolgo: torej pišimo pri teh dveh na prvem mestu kratko, na drugem dolgo. (Oznaka za drugega je *in.*) Tako kot glagoli na *-áti -ám* gredo sploh glagoli na *-áti*, če imajo tudi deležnik na *-l* naglašen na glagolski priponi: *kupovát, daját, poslát*.

Glagoli na *-éti -im* imajo v pogovornem nedoločniku *-ét*.

Glagoli s korenskim ozkim *e* (v nedoločniku atematski) imajo ta *e* v pogovornem nedoločniku prav tako ozek: *vléč, začét, strét*.

Glagoli na *-íti -ím* imajo v pogovornem nedoločniku večkrat dolgi kot kratki *-i-* (razmerje je 186 — 101). Vendar so različni identifikatorji slišali različno. Tako je stanje naslednje: po Ri. in To. bi bilo treba pisati samo dolgo, po Ba. in Lo. pa kratko in dolgo. Priporočljivo bi bilo napraviti še eno anketo: v njej bi bilo treba pomešati nedvomno dolge naglašene *i-*je s temi iz pogovornega nedoločnika (npr. iz namenilnika in sploh cirkumfektirane).

Drži paralela med opisnim deležnikom na *-l* in namenilnikom pri glagolih na *-íti — -im*: *nôsíl = nôsít*. Netipični *govorit* ima petkrat *govôrit* in štirikrat *govórit*. Zaradi sistema bi pisal *govórit in govôrit*.

## Zapiski, ocene in poročila

### ZAKAJ V PREKMURJU SAMO DVOJEZIČNE ŠOLE?

Problem dvojezičnih šol v Prekmurju je star in boleč deset let, torej toliko časa, kolikor obstajajo dvojezične šole. O zgodovini nastanka teh šol imam pomanjkljivo znanje, ker se mi tudi ni zdelo potrebno, da bi mu šel globlje do vzrokov. Zanimalo me je predvsem današnje stanje in predvsem sem iskal poti, kako bi pomagal staršem in otrokom, da se te razmere, ki so danes prav tako pereče, kakor so bile pred desetimi leti, končno popravijo in uredijo tako, kakor predpisuje ustava in zakon in kakor to želijo starši otrok, ki pa do sedaj teh pravic niso mogli in niso smeli uveljavljati.

Ideja o dvojezičnih šolah je vzniknila v zveznih političnih forumih. Namen zadnje ni bil slab, saj je bilo mišljenje tako, da bi z dvojezičnimi šolami, kjer bi se učilo pol ure v enem in pol ure v drugem jeziku, pripomoglo prvič k zblizanju med matičnimi narodi v Jugoslaviji in drugimi narodnostmi, drugič pa naj bi te šole pomagale k zblizanju s sosednimi narodi. Vendar v teh priporočilih zvezni politični forumi pravijo, da naj se dvojezične šole ustanavljajo samo tam, kjer bi se s takim načinom šolanja strinjali tudi njihovi starši.

Ustanavljanje takih šol, kjer bi se poučevalo pol ure v enem in pol ure v drugem jeziku, da bom bolj natančen, kjer bi pri pouku bila zastopana enakovredno oba jezika, so se lotili v Vojvodini in Sloveniji. V Vojvodini so se ravnali po ustavi in zakonu. Nekaj takih dvojezičnih oddelkov so ustanovili kot eksperiment po privolitvi staršev. Kolikor sem dobil gradiva iz Vojvodine o tem pouku in kolikor so mi povedali slovenski pedagogi, ki so bili v Vojvodini, so po kratkem obdobju take dvojezične oddelke ukiniteli in se vrnili k prejšnjemu šolanju otrok v materinem jeziku. Sistem dvojezičnega pouka se je izkazal kot neuspešen in nenaraven in je zdaj v Vojvodini že pozabljen. Prišli so do sklepa, da so za tak dvojezični pouk potrebni naslednji pogoji: 1. da so tu otroci družin, v katerih govorijo oba jezika, 2. da otroci brezhibno govorijo oba jezika, 3. da učitelji brezhibno obvladajo oba jezika, 4. da starši dovolijo, da njihov otrok obiskuje tak dvojezični oddelek.

\* Prebrano na izrednem občnem zboru Slavističnega društva Slovenije v Kranju 27. septembra 1969.

V Sloveniji je z dvojezičnimi šolami šlo drugače. Niso jih ustanovljali samo kot eksperimentalne oddelke ob slovenskih in madžarskih oddelkih, ampak so slovenske in madžarske oddelke v celoti nadomestili z dvojezičnim poukom. Tega niso storili s privolitvijo staršev, ampak so dvojezične šole ustanovili proti njihovi volji. Na Primorskem je z londonskim sporazumom urejeno šolstvo tako, da imajo Italijani italijansko šolo, če to hočejo. Tudi na Primorskem je bil pred desetimi leti predlog, da bi se ustanovile dvojezične šole, pa so ta predlog Italijani odklonili in odklonili so ga tudi Slovenci. Slovenci so imeli srečo, da je tudi njih ščitil, vsaj indirektno, londonski sporazum. Italijanski in slovenski prosvetarji na Primorskem so mi zelo slabo ocenili dvojezični pouk.

Da sem se temeljiteje oprijel dela okrog dvojezičnih šol v Prekmurju in da sem se odločil, da bom sprožil ta problem v javnosti, je bil vzrok, ker so mi v teh desetih letih pripovedovali o dvojezičnih šolah prizadeti starši otrok in me prosili pomoči. Povedali so mi, da njihovi otroci slabo izhajajo v nadaljnjem šolanju, da je redovanje v teh dvojezičnih šolah nereально in testi neresnični, ker so jih napravili zato, da utrdijo pozicije dvojezičnega šolstva. Nobeden izmed učiteljev, ki poučuje na dvojezičnih šolah v dveh jezikih, torej v slovenščini in madžarščini, nima odgovarjajočega izpita iz obeh jezikov. Večina madžarskih učiteljev, ki poučujejo tudi v slovenščini, je končala učiteljske v Subotici; nekateri med njimi niso kos navadnemu slovenskemu pogovornemu jeziku. Pri slovenskih učiteljih, ki so končali učiteljske v Murski Soboti ali Mariboru, je z madžarščino najbrž isto.

Ko sem starše otrok opozarjal na njihove pravice, so mi dejali, da na njih zelo pritiskajo. Vsakega, ki se po sestankih ali občinski skupščini oglasi glede nevzdržnega stanja na teh šolah, proglasijo za šovinista. Videl in izkusil sem, da je bil pritisk glede dvojezičnih šol res izredno hud. Celo meni so v Ljubljani skušali nekateri ljudje z najvišjih mest v prosveti prepričati neki članek, še preden sem ga napisal in oddal. Ko sem v Lendavi zapisoval izjave staršev, se izmed staršev nihče ni upal pod svojo izjavo za javnost dati svojega imena. Šele pozneje, ko je bila javnost seznanjena z njihovim položajem, so dobili pogum in razgrnili slabosti in težave, ki jim jih je prinesla dvojezična šola. Republiški politični forumi in prekmurski organizatorji so ustanovljali te šole, ne da bi jih bili prej sami preučili. Leta 1962 je republiška skupščina sprejela celo zakon, ki je te šole v obmejnih prekmurskih krajih obvezno predpisoval, in to tudi v slovenskih vaseh, kakor sta Benica ali Kobilje.

Ta protiustavni zakon iz leta 1962 je skupščina leta 1965 sama spremenila. Po novem zakonu je madžarska manjšina dobila iste pravice kakor italijanska. Sedmi člen zakona o šolah z italijanskim jezikom oziroma z madžarskim jezikom in o dvojezičnih šolah pravi takole: »V šolah z italijanskim oziroma madžarskim učnim jezikom se poučujejo vsi predmeti v jeziku ustrezne narodnosti. V šolah z italijanskim oziroma madžarskim jezikom je obvezen učni predmet tudi slovenski jezik.«

Ta zakon, ki daje svobodno odločanje pri šolanju italijanski in madžarski manjšini in s tem seveda tudi slovenskim staršem, v Prekmurju niso realizirali. Imeli so ga spravljenege v miznici. Informacij o tem zakonu ni dal staršem ne republiški sekretariat za kulturo in prosveto, ne republiški zavod za pedagoško službo, ne soboški zavod. Še danes se neki predstavnik soboškega zavoda za pedagoško službo upira temu, da bi Slovenci in Madžari v obmejnih šolah v Prekmurju dobili tudi slovenske in madžarske oddelke. Poudaril bi še rad, da taka dvojezična šola ne prispeva prav nič k utrjevanju sožitja med Slovenci in Madžari, to pa naj bi bil njen glavni namen. Trdim z vso odgovornostjo, da vnaša v te kraje celo nepotreben nemir.

Na simpoziju UNESCA leta 1960 v Angliji so dvojezično šolo odklonili tudi strokovnjaki, ki so se tam zbrali iz 19. držav Evrope, Azije in Afrike. Tega simpozija se je udeležil tudi jugoslovanski zastopnik, hrvaški jezikoslovec, pedagog in pisec učbenikov za tuje jezike Zlatko Muhvič. On v svojem poročilu o tem simpoziju takole pravi: »O dvojezičnih šolah, v katerih bi bil pouk v obeh jezikih, o takih dvojezičnih šolah nisem na seminarju slišal prav nič. Prisotni delegati niso imeli v tem pogledu nobenih izkušenj, ker se zdi, da tak pouk komaj kje obstaja. Napredovalo se je samo v tem, da je pouk nekaterih predmetov v enem, nekaterih pa v drugem jeziku. — Otroci z dvojezičnega področja, ki obvladajo samo en jezik, ne obvladajo pa drugega jezika v taki meri, da bi se mogli vključiti v pouk v tem drugem jeziku, naj se ne vključijo v dvojezične oddelke. Mislím, da bi bilo zanje boljše, da se učijo tuji jezik kot predmet...«

Danes je problem dvojezičnega šolstva pred slovensko javnostjo. Starši, slovenski in madžarski, so končno spregovorili. Polemika v časopisih jim je dala toliko poguma,

čeprav pritisk nanje še traja. Posamezni občinski politični ljudje v Lendavi se namreč ne morejo sprijazniti s spremembami, posebno pa so trdoživi učitelji na dvojezičnih šolah, ker so pač gmotno ogroženi. Niso pa starši z usodami svojih otrok dolžni skrbeti za kruh teh učiteljev, ampak mora to storiti občina.

Starši, posebno slovenski, so enotni v zahtevi po slovenski šoli z madžarskim jezikom kot predmetom. Svojo zahtevo po slovenski in madžarski šoli so vložili na ustavno sodišče in republiško skupščino. Na sestanku komunistov 29. avgusta t. l., prisotnih je bilo okrog 200 ljudi, so posebno slovenski starši enotno zahtevali slovensko šolo. Slišal sem na tem sestanku predlog po pomoči Slavističnega društva Slovenije. To željo staršev sem potem povedal B. Kreftu in A. Slodnjaku. Prosil sem ju, naj Slavističnemu društvu, ki je le dolžno reči svojo besedo, posredujejo to željo in naj društvo podpre starše pri republiški skupščini in ustavnem sodišču. Vesel sem bil, da je Slavistično društvo zdaj celo mene povabilo na svoj izredni občni zbor, kjer bi želel tudi jaz prispevati nekaj k rešitvi tega zelo mučnega in škodljivega problema v Prekmurju. Dovoljujem si, da v imenu slovenskih in mnogih madžarskih staršev v obmejnih krajih v Prekmurju, posebno pa seveda v svojem imenu, izrazim željo po tej pomoči. Slavistično društvo naj podpre zahtevo, da se v šolah v Prekmurju odprejo slovenski in madžarski oddelki, in kdor hoče, naj svoje otroke pošilja tudi v oddelek dvojezičnega pouka. To omogoča tudi zakon, posebno pa še ustava, ki v svojem 39. členu pravi: »Vse šole in drugi izobraževalni zavodi delujejo v skladu z načelom, da je treba v enakih pogojih vsakemu občanu omogočiti, da si pridobi znanje in izobrazbo po svojih zmožnostih in nagnjenju.«

Ferdo Godina  
Ljubljana

## SLOVENSKO-RUSKI SLOVAR\*

Ni treba pripovedovati o velikanskem pomenu in vlogi dvojezičnih slovarjev, posebno ne dandanašnji, ko stiki med narodi in izmenjava dosežkov narodnih kultur postajajo vse širši in raznovrstnejši. Potreba po dobrih dvojezičnih slovarjih raznih jezikov se zdaj čuti ostreje kot kadarkoli prej. Sestavljanje slovarjev je delo, ki zahteva veliko truda, pretanjenosti in odgovornosti. Žal se vprašanja praktičnega slovarstva v jezikoslovnih krogih le redko obravnavajo. Veliko slovarskih izdaj ostane brez vrednotvalne razčlenbe in ocene, čeprav je oboje za spopolnitev slovarskega dela zelo važno. Tak poseben pretres zasluži naš v drugi izdaji izšli Slovensko-ruski slovar.

Po zelo približnem štetju je bilo v njem prvotno okrog 30 000 slovarskih gesel. V predgovoru k novi izdaji sestavljavec pripominja, da je v primeri s prvo »tako glede besedišča kakor glede rekel znatno pomnožena«. Količina besed je narasla za približno eno desetino prvotnega obsega: v prvi izdaji je bilo npr. 291 besed na Č, v drugi pa 319. Glavni del gradiva je bil prenesen v novo izdajo brez sprememb. Ko govorimo o količinskih značilnostih, je seveda treba upoštevati dejstvo, da je besedni zaklad jezika brezmejen, obseg nove izdaje pa — namenjene praktični uporabi — vselej omejen. Kljub temu je mogoče samo obžalovati, da J. Kotnik, ko je v slovar že sprejemal lekseme tipa *geodezija*, *geofizika*, *germanist*, *germanistika*, ni imel za potrebno spraviti vanj take besede, kot so npr. *beneški*, *besedišče*, *celitev*, *civil*, *gorši* (*gorji*), *ja*, *javljati*, *kanclija*, *konec* (predlog), *tromeja*, *turščina*, *turški* itd.

V novi izdaji je za razliko od prve zaznamovan naglas slovenskih besed, »kar naj olajša praktično rabo tudi morebitnemu ruskemu uporabniku slovensko-ruskega slovarja«. To je zelo dragoceno. Slavisti v SSSR se zmeraj bolj zanimajo za kulturo slovenskega naroda. Slovenski jezik se obenem s srbskohrvatskim in makedonskim predava na filozofski in zgodovinski fakulteti moskovske univerze. Dobro bi bilo, ko bi se potrebe neslovenskih uporabnikov upoštevale ne le pri naglasu (tu bi bilo treba, mimogrede povedano, zapisovati tudi premičnost naglasa), ampak tudi pri drugem. Smiselno bi bilo ponuditi še slovnično oznako slovenskih leksemov, kakor je to v Slovensko-srbskohrvatskem slovarju S. Škerlja in njegovih sodelavcev. Sedaj pa je Rus, ko odpre Kotnikov slovar, prisiljen ugibati, kakšnega spola so npr. samostalniki *kot bol*, *cilj*, *kist*, *snov* itd., kako napraviti oblike sedanjika iz nedoločnikov, kakor so *bati se*, *stati*, *dejati* itd.

\* Sestavil dr. Janko Kotnik. 2. izdaja. Ljubljana, 1967.



V sodobnem slovaroslovlju se posveča velika pozornost ustroju slovarskega geselnega sestavka: v njem se morata jasnost in jedrnatost izražanja družiti s polnostjo pomenoslovnega in slovničnega obvestila. V tem pogledu zasluži Kotnikov slovar več očitkov kot pohval. Sestavljevalec tega slovarja premalo večje uporablja inventar leksikografskih sredstev in prijemov, deloma nedosledno, tj. ne docela funkcionalno, uporabljala ločila (vejico in podpičje), številke itd. Na str. 558 beremo: *sréda* 'seredina; sreda' in *sredina* 'seredina, sreda'. Ni jasno, zakaj je v drugem primeru uporabljena vejica (*seredina* — *centr, sreda* — *okruženje*), in ne podpičje. Ali na str. 506: *rozina* 'izjuminka, izjum' in 'roža, roza cvetik'; v drugem primeru bi bilo ruski besedi treba ločiti drugače, ne z vejico, ker imata različen pomen. Pri večpomenskih besedah J. Kotnik pogosto podaja zveze in fraze, ki ponazarjajo in pojasnjujejo posamezne pomene. Žal pri nekaterih geslih taki primeri niso neposredno za ruskimi besedami, s katerimi so povezani; to otežuje branje in pojmitve slovarskega sestavka. Prim. npr.: *tečaj* 'hod, tečenje; kurs; semestr'; (pri vratih) 'petlja; poljus'; *vrednost po tečaju* 'stojnost po kurzu'; *kolebanje tečaja* 'kolebanje kursa'; *južni tečaj* — 'južnyj poljus ... itd.

V slovarju skoraj niso uporabljene stilistične vrednovalne oznake, in nevtralnemu besedišču se ne loči od narečnega, zastarelega ipd. Npr. *dete* 'ditja, rebenok': na prvo mesto bi bilo treba postaviti 'rebenok' kot stilistično nevtralnemu izraz in označiti 'ditja' kot knjižno. Ali: *bosti* 'kolot', *bosti* — drugi glagol je arhaičen; *jablan* 'jablonja, jablon' — oblika 'jablon' je narečna in bi jo bilo kot tako treba zaznamovati ali pa sploh izpustiti; *čakalnica* 'zal ožidanija, ožidal'naja', *garderoba*, ... *garderobnaja razdeval'naja* — tako 'ožidal'naja' 'razdeval'naja' nista značilni za sodobni knjižni jezik in jima je treba dati omejevalne oznake.

Razumljivo je, da si je J. Kotnik prizadeval najti za vsak slovenski leksem natančno rusko istopomensko besedo, in po več besed tam, kjer je mogoče. Navadno se mu je to posrečilo ali pa je vsaj zadovoljivo, če je slovenska beseda enopomenska ali pa ima en sam popoln ruski ekvivalent. Za to ni treba navajati primerov, saj je gradivo, ki nam ga navaja sestavljevalec slovarja, v glavnem zanesljivo. Koristneje je posvetiti pozornost nekaterim nenatančnostim, ki jih je pri ponovni izdaji mogoče odpraviti. V vrsti primerov so se sestavljalčevi pozornosti izmuznile ruske besede, ki so ekvivalenti danih slovenskih leksemov. Tako najdemo v slovarju *ded* 'deduška' — vendar tudi Rusi govorijo 'ded', samostalnik 'deduška' pa je stilistično obarvan, medtem ko 'ded' ni; *četrtletje* 'četrtert' goda — treba bi bilo reči 'kvartal'; *čutara* 'bakljažka; manežka' — najbolj uporaben ruski ekvivalent je 'fljaga, fljažka'; *pik* — namesto 'užal, užalenie' bi bilo treba navesti 'ukus' (obnem naj povem, da je ta beseda uporabljena na drugem mestu, tj. pri *gadji*); *prosveta* 'prosvješčenje, kul'tura' — umestnejše od 'kul'tura' bi bilo 'obrazovanje'; *prosvetni delavec* 'prosvješčenec' (gl. *prosveten*) — ruski samostalnik ni stilistično nevtralen, zato bi ob njem morala biti pripomba 'dejatelj (rabotnik prosvješčenja) obrazovanija'; *internist* 'vrač po vnutrennym boleznjam' — rusko je to 'terapevt'.

Niso zmeraj dobro podani ekvivalenti mednarodnih besed (evropeizmov): *bar* 'nočno kafe, bufet' — tudi po rusko je to 'bar'; *detektiv* 'agent sysknoj policiji, syščik' — lahko se reče tudi 'detektiv'; nasprotno pa je beseda 'defenziva', ki je navedena kot eden izmed ekvivalentov slovenske besede *defenziva*, ruskemu jeziku tuja. Nepravilno je prevedena slovenska *rutina*, ker ima ruska 'rutina' drug pomen. Slovenska beseda je večpomenska in ima v ruščini nekaj ekvivalentov, ki pa jih sestavljevalec med sabo pogosto ne razmejuje (ali jih skoraj ne razmejuje) in se različni pomeni ne diferencirajo ali pa so izraženi le deloma. Navedimo nekaj primerov:

— pravi 'pravij, prjamoj; pravil'nyj, vernij' — v taki navedbi pridevnikov ostane resnični pomenski krog slovenskega *pravi* in ruskih ekvivalentov zelo nejasen. Ruski 'pravij' pomeni *desen* in *tisti ki ima prav*, 'prjamij' pa je *raven* (npr. ravna črta). J. Kotnik ne navaja ekvivalentov za *pravi* npr. v takih besednih zvezah, kot so *pravo zlato*, *pravo ime*, *pravo prijateljstvo*, tj. 'podlinij, nastojaščij, istinij'.

— *edin* 'edinyj, edinstvennyj, soglasnyj'. Takoj se vidi, da se tu mešata dva pomena: 1) edinstvennyj in 2) 'edinyj, edinodušnyj, soglasnyj'.

— *dekle* 'devočka, devuška; devica; voljublennaja, nevesta'. Pri takem zaporedju ruskih pomenov se izgublja to, kar je glavni ekvivalent slovenskega izraza *dekle*; v minimalnem sobesedilu je ruski ekvivalent tega slovenskega izraza 'devuška', stilistično obarvani pa 'devica'.

— *dar* 'dar, podarok; odarennost', talanty, sposobnost': Na prvi pogled je tu vse pravilno, toda obvestilo je nezadostno. Bralec mora vedeti, da slovenskemu dar, ki ima

dva pomena, odgovarja ruski 'dar' v obeh pomenih, tj. 1) 'dar, podarok' in 2) 'dar, odarenost!' To je značilno tudi za besedo *jezik* (*jezik* 'jazyk; reč'): 1) 'jazyk' (del telesa), 2) 'jazyk, reč', govor'.

— *delo* 'trud, rabota, delo, znanje' — treba bi bilo zapisati tudi pomen 'proizvedenje' npr. *Dickensovo delo*.

— *vaja* — ni zabeležen pomen 'repeticija' (v gledališču).

— *proga* — v prevodu ni zapisan pomen 'sinjak, krovopodtek'.

— V predgovoru J. Kotnik piše, da so v tej izdaji zaznamovana z naglasnimi znamenji le gesla, v slovarju samem pa ni zabeležen ta pomen slovenske besede *geslo*.

Ruskemu delu slovarja manjka pomoč kvalificiranega in pazljivega redaktorja, ki bi pomagal odpraviti nekaj leksikalnih napak in zveze, ki niso lastne sodobnemu ruskemu jeziku. Čudno je videti glagol *fil'movat'* (gl. slovensko *filmati*), pridevnik *televiznyj* (slov. televizijski), *dialektičeskij* (slov. *dialektičen*, npr. jezik). V sodobnem jeziku se z razliko uporabljata *dialektnyj* (redkeje *dialektal'nyj*) od samostalnika *dialekt* in *dialektičeskij* od samostalnika *dialektika*. Rusi praktično ne uporabljajo besede *vyvozčik* v pomenu 'izvoznik', navadno govorijo ne *ot vremeni do vremeni* (tj. 'od časa do časa'), ampak *vremja ot vremeni*, ne *korol' na šahu* (šah — 'kralj je v šahu'), ampak *korol' pod šahom*.

V ruskem besedilu je ostalo nepojmljivo veliko tiskovnih napak. Tako npr. *bušiti* 'tolkvat' namesto 'tolkat' (obenem bi bilo treba namesto nedovršne oblike navesti dovršno, tj. 'tolknut', *dlan* 'dolon' namesto 'ladon', *doseg orgnja* nam. 'ognja'; prim. še 'goličeskij' namesto 'gotičeskij' ipd.

Seveda je in bo Kotnikov slovar nedvomno koristil tudi v svoji sedanji obliki tistim, ki se uče ruskega in slovenskega jezika ali pa ju raziskujejo. Toda da bi zadostili naraščajočim potrebam vse širšega kroga slavistov, tako tistih, ki se učijo, kakor tudi diplomirancev, bodo potrebne nove, popolnejše izdaje. Očitno bi bilo dobro izkoristiti izkušnje praktične leksikografije drugih slovanskih jezikov.

Vladimir Gudkov  
Univerza Moskva

## IZ DOPISA USTAVNEMU SODIŠČU

Podpisani občani mesta Lendave in okolice v dopisu Ustavnemu sodišču Socialistične republike Slovenije v Ljubljani zahtevajo in želijo:

— da se organizira slovenska šola oz. oddelki, na katerih se bo poučeval madžarski jezik kot predmet;

— da se organizira šola oz. oddelki za otroke madžarske narodnosti z ustreznim učnim načrtom, da se ti otroci usposobijo za nadaljnje šolanje v srednjih in drugih šolah v Sloveniji;

— da se dovoli svobodna izbira staršem, na katero šolo oz. oddelek vpišejo svoje otroke;

— da se smiselno in v praksi upoštevajo ustavne pravice, v tem primeru določila členov 74 in 76 Ustave SR Slovenije, s tem pa tudi določila člena 43 Ustave SFR Jugoslavije.

Prosimo Ustavno sodišče, da naši prošnji in zahtevku ugodi in odloči, kot je ugodoma predlagano.

Lendava, dne 25. julija 1969.

Za predlagatelje: Peter ing. Perš, Jože Hajdinjak,  
Tibor ing. Kuzma

Priloga: 38 listov z 681 podpisi občanov, ki vlagajo zahtevek.

## DELO IN PROBLEMI MARIBORSKE PODRUŽNICE SD TER SLAVISTOV SPLOH

Na občnem zboru 5. februarja 1969 v Mariboru smo kritično pretresli, kako je potekalo delo mariborske podružnice v minulem letu, kako so bili izvršeni sklepi, sprejeti decembra 1967 na občnem zboru v Ljubljani, koliko je pri tem sodelovala tudi naša podružnica in katere naj bodo naloge društva v bodoče.

Odbor je v minulem letu skrbel predvsem za strokovno izpopolnjevanje članov, zato je pripravil 8 predavanj in dvojce srečanj s književniki oz. slovstvenimi zgodovi-

narji. O predavanjih v prvi polovici leta smo poročali že na občnem zboru oktobra 1968 v Novem mestu, zato naj omenim tu le še nadvse uspeli predavanji C. C. Mehte (1. nov. 1968), univ. profesorja iz Indije, o razvoju indijskega gledališča in dramatike, Milka Matičetova o najnovejših najdbah našega ljudskega pesništva (26. febr. 1969), pogovor s književniki Francetom Bevkom, Gustavom Krklecem, Antonom Ingoličem in Ivanom Potrčem (19. dec. 1968), počastitev 50-letnice Cankarjeve smrti s predavanjem Bruna Hartmana Dramatik Cankar v Mariboru 1908—1941 ter pogovor mariborskih slavistov o Slodnjakovi literarni zgodovini z avtorjem in zastopnikoma Mladinske knjige.

Nadalje si je odbor prizadeval, da bi vključil v vrste SD vse slaviste, ki poučujejo po šolah, pa tudi vse, ki so po študiju slavisti, a opravljajo svoje delo na drugih delovnih mestih. Zato je razposlal na vse šole vabila s pristopnimi izjavami, vendar odziv ni bil zadovoljiv. Naloga bodočega odbora bo, da bo povabil slaviste na področju Maribora in okolice, medtem ko bo za učitelje slovenščine na Koroškem in na Dravskem polju organiziral po eno predavanje v Dravogradu in v Ptujju še v letošnjem šolskem letu (po sklepu prve seje novega odbora). Pri organizaciji nam bosta pomagala zavoda za PPS v Mariboru in Dravogradu.

Na občnem zboru smo ugotovili, da je strokovni tisk, zlasti Jezik in slovstvo ter Slavistična revija, med slavisti premalo razširjen. Zato smo pozvali člane, naj se naroče na obe reviji. Tudi aktivno sodelovanje pri strokovnih revijah in časopisih je premajhno. Sodelavcev iz severovzhodne Slovenije bi moralo biti več, ti pa naj bi pred objavo o svojih člankih razpravljali na skupnih sestankih slavistov.

Tedenska obveznost slavistov na šoli je še vedno nerešen problem. Zato naj se Slavistično društvo Slovenije še nadalje poteguje za enotno obveznost (20 ur) za vso republiko. Ovrednotiti je treba delo slavista, kakor je bilo predlagano in sklenjeno na plenumu SDS v Novem mestu oktobra lani. Pri tem moramo zaprositi za pomoč Zavod za šolstvo in Pedagoški inštitut v Ljubljani. O tem problemu slavistov učiteljev se nam ni posrečilo spregovoriti v javnosti (razen v Naših razgledih), posebno ne na TV, kakor je zahteval lanski občni zbor mariborske podružnice, čeprav so vsi trije poročevalci z občnega zbora dec. 1967 v Ljubljani poslali na TV takoj svoje referate s prošnjo, da bi stekel pogovor o problematiki slavistov učiteljev in o problemu slovenščine v šolah in javnosti. Po poldrugem letu prizadevanj je bil konec aprila na TV vendarle uresničen pogovor o slovenščini v javni rabi. Člani naše podružnice menimo, da je takšen odnos TV do tako perečega vprašanja, kot je materinščina, nepravilen, saj je bilo treba na realizacijo ne samo zelo dolgo čakati, ampak ji je bilo še sedaj odmerjenih pičlih 50 minut (s filmskimi zapisi vred). Tako nas ta oddaja ni mogla zadovoljiti; pravzaprav je le načela nekaj vprašanj, konkretnih predlogov za izboljšanje položaja slovenščine pa ni bilo. Presplošno in mimogrede je bil omenjen šibak jezik v naših komunikacijskih sredstvih, zlasti pri TV; pogovor z lektorjem ni pomenil mnogo, saj je prikazal le njegovo delo, ni se pa dotaknil slabega jezika televizijskih reporterjev, na kar je še posebej opozoril in ostro obsodil naš občni zbor. Povedano je tudi bilo, da je Slavistično društvo v Mariboru (tako je bilo tudi drugje, konkretno vem za Koper) z okrožnico povabilo vsa gospodarska podjetja in ustanove, naj pošiljajo društvu v jezikovno popravo okrožnice, poročila ipd., in ustanovljena je bila 10-članska delovna skupina, ni pa bilo povedano, da na našo pripravljenost jezikovno pomagati ni bilo prav nobenega odziva. Marsikakšne pomanjkljivosti in napake pa gredo tudi na rovaš nas — slavistov. Ali nismo premalo aktivni v svoji okolici, premalo dosledni in natančni pri svojem vsakdanjem delu? Zamisliti se moramo ob očitku kritika v Delu (Nekaj malega o slovenščini, 27. 4. 1967): »Bodimo si namreč na jasnem, da je poprečna strokovna usposobljenost naših učiteljev nasploh in učiteljev slovenščine še posebej pod normalno poprečno ravniyo, da pa je ravno šola prva in pglavlitna med odgovornimi za vprašanje in negovanje materinščine.«

Člani naše podružnice so opozorili tudi na delovanje šolskih knjižnic. Te ne delujejo strokovno, za kar je več vzrokov. Knjižničarja, po navadi slavista, le redko kaj spodbuja k delu in je strokovno premalo usposobljen; preostaja mu tudi premalo časa poleg rednega šolskega dela. Knjižnice navadno dobijo premalo sredstev za nakup novih knjig, nabava pa ni dovolj strokovna, ker po šolah ni strokovnih komisij za nakup novih knjig. Zato je občni zbor predlagal, naj društvo posreduje, da bi imele knjižnice redno zaposlene knjižničarje, strokovno usposobljene moči, njihov delovni čas pa naj bi bil odvisen od obsega knjižnice. Knjižničarji opravljajo pomembno delo, ko vzgajajo mladega bralca; poglobljali naj bi delo, ki ga je začelo tekmovalje za bralno značko.



Še enkrat bi radi opozorili na priporočila, ki jih je dala naša podružnica na ob-  
čnem zboru v Novem mestu osrednjemu odboru in vsem podružnicam (JiS 1968, št. 8),  
z željo, da bi jih do izrednega občnega zbora v jeseni vsaj delno izpolnili.

Ob koncu pa zastavljamo še eno vprašanje: ali slavisti ljubljancani niso  
člani Slavističnega društva? Čeprav izpolnjujejo svoje članske dolžnosti, redno plačujejo  
članarino, niso deležni ugodnosti, kot jih uživajo ljubljanski kolegi, ki dobe 10 % popust  
pri nakupu knjig Državne založbe.

Mira Medved  
Pedagoška akademija Maribor

## GRADIVO

### V OCENO SMO PREJELI

- Janez Rotar, Socialna in politična misel Podlimbarskega. SM 1969. 314 str.  
Vidik 13,14. Okrugli stol — Književnost i politika. 1969, Split, 174 str.  
Književna istorija. Beograd, 1968. 1—2. 238 str.  
Nada Kraigher, Dokler živimo. Založba Obzorja Maribor, 1969. 206 str.  
Bojan Štih, Gledališki trenutek. KMGL 46. Ljubljana 1969. 201 str.  
Vlado Peteršič, Brazgotina. Roman. Založba Obzorja Maribor, 1969. 496 str.  
Pavla Hočevar, Pot se vije. Spomini. Založništvo tržaškega tiska, 1969. 164 str.  
Janko Kersnik, Ciklamen. Iz slovenske kulturne zakladnice, 9. Založba Obzorja Maribor,  
1969. 231 str.  
Rado Polič, Dobra reka. Zapis iz dnevnika spomina (1948—1951). Založba Obzorja Ma-  
ribor, 1969. 133 str.  
Filip Kalan, Odmevi z ekrana. Založba Obzorja Maribor, 1969. 177 str.

### POPRAVEK

V članku B. Merharja (v 7. št.), ki avtorju iz tehničnih razlogov ni bil poslan v korekturo, beri:  
250/23: vse to takó; 205/29: neredko in z; 206/12—13: vrednota evropske; 206/17: vplivanja zlasti; 207/3:  
utesnjuje njej; 207/4: najprej; 207/6: razpletalo; 208/17: celo mnogo manj; 209/3: »kršenje metra«; 209/14:  
svojih prvih objavah; 210/2: nepredolgo vrsto; 210/18: Ta pa; 210/21: to »metrično nalogo«; 211/33: do distiha;  
212/24: številčnih; 213/19: količnike; 213/31: z začetkoma omenjenim.

### V JEZIKU IN SLOVSTVU XIV/1969 SO SODELOVALI

- |                                  |                                 |
|----------------------------------|---------------------------------|
| Jaka Avšič Ljubljana             | Tine Logar FF Ljubljana         |
| Janko Blažej ZKSG* Portorož      | Władisław Lubaś FF Krakov       |
| A. A. Bronskaja Univerza Kijev   | Joža Mahnič Gimnazija Ljubljana |
| France Dobrovoljc SK Ljubljana   | Boris Merhar PA Ljubljana       |
| Janez Dolenc Gimnazija Tolmin    | Pavle Merku Radio Trst          |
| Igor Gedrih Ljubljana            | Jolka Milič Sežana              |
| Jožica Gelb Ljubljana            | Breda Möschl Maribor            |
| Alenka Glazer PA Maribor         | Božena Orožen Gimnazija Celje   |
| Helga Glušič FF Ljubljana        | Janez Sivec ZSSRS Ljubljana     |
| Ferdo Godina Ljubljana           | Aleksander Skaza FF Ljubljana   |
| Berta Golob OŠ Preddvor          | Jože Stabej SAZU Ljubljana      |
| Jože Gregorič Krka               | Borut Stražar VŠ Ljubljana      |
| Alfonz Gspan SAZU Ljubljana      | Stane Suhadolnik SAZU Ljubljana |
| Vladimir Gudkov Univerza Moskva  | Franc Šebjanič Murska Sobota    |
| Bohuslav Havránek ČSAV Praga     | Ivan Škafar Radlje ob Dravi     |
| Bogdana Herman Ljubljana         | Jan Šedivý Maribor              |
| France Jesenovec Gimnazija Celje | Mate Šimundič PA Maribor        |
| B. K. Ljubljana                  | Silva Trdina PG Ljubljana       |
| Matjaž Knecl FF Ljubljana        | Jože Toporišič FF Ljubljana     |
| Bogomil Komelj Ljubljana         | Valens Vodušek GNI Ljubljana    |
| Stanko Kotnik PA Maribor         | Hinko Wilfan Ljubljana          |
| Janko Kos Gimnazija Ljubljana    | Jože Zadavec Ljubljana          |
| Vesna Lamut Ljubljana            | Zvonka Žnidaršič OŠ Vrhovci     |

\* Kratice pomenijo: ČSAV — Češkoslovaška akademija znanosti, FF — Filozofska fakulteta, GNI — Glasbenonarodopisni inštitut, OŠ — Osnovna šola, PA — Pedagoška akademija, PG Pedagoška gimnazija, SAZU — Slovenska akademija znanosti in umetnosti, SK — Slovanska knjižnica, TSS — Tehnična srednja šola, VŠ — Vzgojiteljska šola, ZSSRS — Zavod za šolstvo SRS, ZKSG — Zavod za korekcijo sluha in govora.

